Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

DET DANSKE SLOT

KONGENS · RIGETS
RETTENS · FOLKETS

OM PROJEKTERNE TIL KRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE

BETRAGTNINGER
AF
THEODOR BIERFREUND

KØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
1905

DET DANSKE SLOT

DET DANSKE SLOT

KONGENS · RIGETS
RETTENS · FOLKETS

OM PROJEKTERNE TIL KRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE

BETRAGTNINGER
AF
THEODOR BIERFREUND

KØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
1905

FR. BAGGES KGL. HOF-BOGTRYKKERI
KØBENHAVN

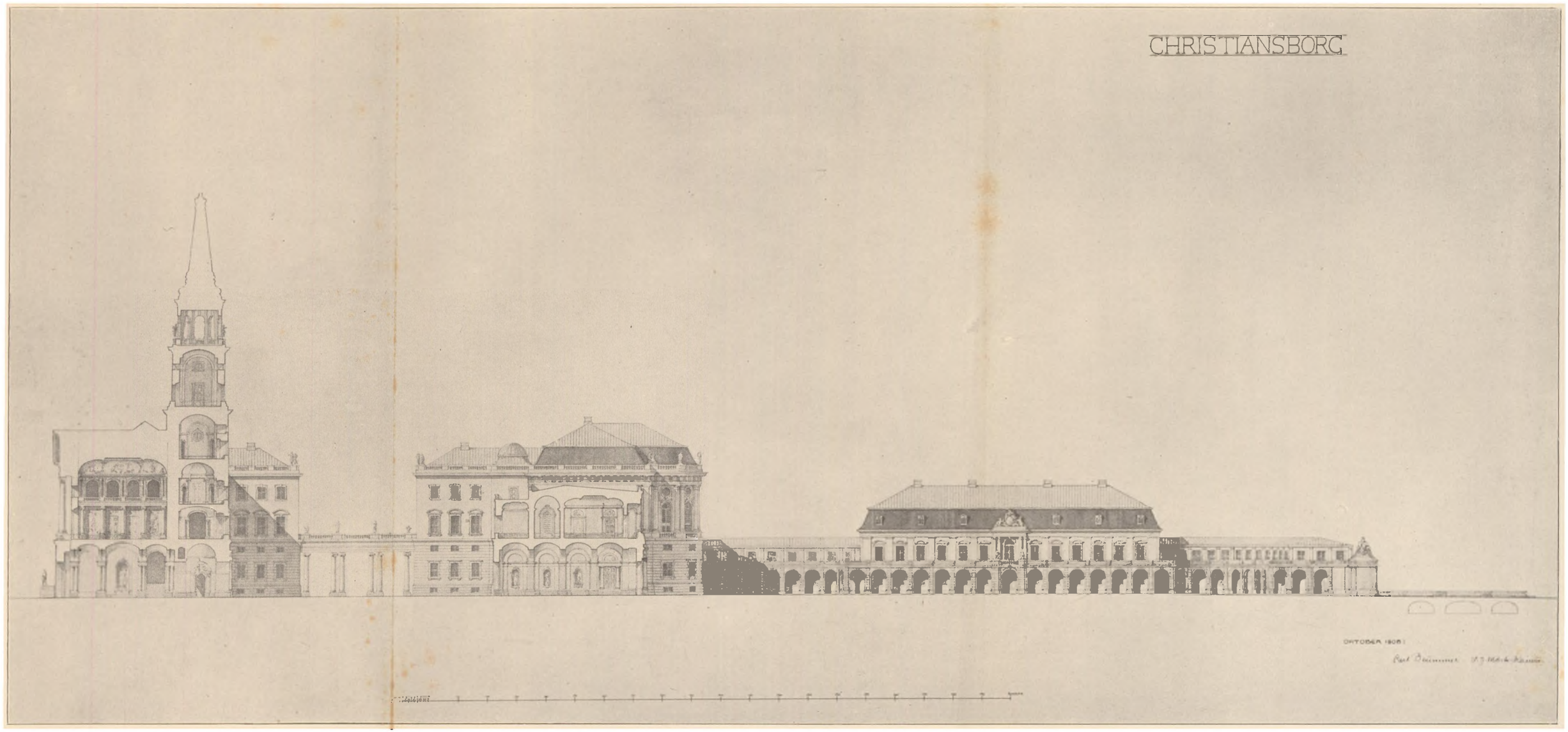

Kongen

Rigsdagen

Udenrigsministeriet
Vis a-vis Højesteret

NYT PROJEKT TIL KRISTIANSBORGS GENOPFØRELSE: SNIT.

I.

J'accuse!

I Begyndelsen af Rigsdagssessionen 1903—04 overraskede Ministeriet Deuntzer Landet med en Meddelelse om, at det agtede at fremsætte Forslag til Lov om Genopbyggelse af Kristiansborg, hvilken Genopbyggelse begrundedes med H. M. Kongens forestaaende 40aarige Regeringsjubilæum.

Maaske i Følelsen af, at nogen ublandet Feststemning vilde Forslaget ikke skabe ude i Vælgerbefolkningen, kom det til at lyde paa, at Kristiansborg skulde opføres i en saadan Skikkelse, at det afgav Repræsentations-Lokaler for Kongen og Lokaler for Rigsdagen.

Ingen kunde jo bestride, at begge Dele havde Landet Brug for, og at de nuværende Tilstande var uværdige for Statens Repræsentant saa vel som for Folkets Repræsentanter.

Men Forslaget tydede afgjort paa, at Arkitekter var ikke taget med paa Raad ved dets Affattelse. Det var straks den næsten enstemmige Mening i interesserede Krese, at Opgaven var daarligt stillet, for ikke at sige uløselig. Man gik ud fra, at Kongemagtens Indehaver kunde ikke bo i Hus med Folkets kaarne Mænd, uden at en af Parterne maatte blive trykket af den anden. Dunkelt foresvævede sikkert den forhaabentlig skrinlagte Statsskik Kunstens Mænd, der gennemgaaende ikke er Politikere. De saa vel ikke, at den ny Statsskik havde medført den Forandring, at Kongen og Folkets Talsmænd, langtfra at søge at trykke hinanden ned, skulde hæve hinanden ved fremtidig at vandre Side om Side. Men det stod heller ikke klart for mange, hvilken Forskydning der i Tidernes Løb var foregaaet, fra Grundlaget for den Forstaaelse blev lagt 5. Juni 1849. Da kunde Rigsdagen bo til Huse hos Kongen, fordi den var dog tildels til ved Kongens Naade. Men et halvt Aarhundredes Arbeide og Kamp havde gjort den berettiget til at bo i et Hus, der var ligestillet med det, hvori Kongen skulde repræsentere paa Statens Vegne. Og i Virkeligheden var Tanken -- selv om den maaske egentlig skyldtes økonomiske Hensyn — smuk, at det samme Bygningskompleks i tvende uensartede, men lige værdige Halvdele afgav Hjem til de to ligeberettigede Statsrepræsentanter, naar de repræsenterede paa Statens Vegne. Derfor var det rigtigt, at Kongen som Landets høieste Embedsmand vedblivende havde sin Embedsbolig paa Amalienborg, og at han, naar han

skulde repræsentere, i Fest eller Alvor, begav sig til en Bygning, der udelukkende var sat til Side til det Brug. Den Tid maatte være forbi, da Rigsdagen kunde bo i underordnede Lokaler i en Sidefløi, mens Kongen havde til Huse i Forbygningen og den anden Sidefløi.

Der fremkom hverken klart formulerede Indvendinger eller Ændringsantydninger, og Forslaget blev jaget gennem begge Rigsdagens Afdelinger, hvorefter det blev ophøiet til Lov 15. November 1903.

Dennes Bestemmelser var:

§ 1.

Kristiansborg Slot bliver at genopføre saaledes, at der navnlig tilveiebringes, enten samlet eller adskilt, de fornødne Bygninger dels til Brug for Kongen til Repræsentation og lignende Øiemed, dels til Brug for Rigsdagen.

§ 2.

Omkostningerne til de to i § 1 nævnte Byggeforetagender med, hvad dertil hører, med Undtagelse af hvad der medgaar til den kunstneriske Udsmykning af den Del af Bygningerne, der er bestemt til Brug for Kongen, blive at holde indenfor en Sum af 6 Millioner Kroner.

§ 3.

Tegninger og Overslag tilveiebringes ved en offentlig Skitsekonkurrence. Naar denne er endt, kan Ministeren for offentlige Arbeider enten overdrage en eller flere af de konkurrerende nærmere at bearbeide de af dem indgivne Projekter, eller lade afholde en ny Konkurrence imellem de præmierede Deltagere i Skitsekonkurrencen, ved hvilken der da vil være at levere fuldstændige Planer og Overslag.

§ 4.

Til at affatte et Program, forberede Konkurrencen samt bedømme de indkomne Arbeider nedsætter Ministeren for offentlige Arbeider en Kommission, i hvilken Rigsdagens Formænd indtræde som Medlemmer. Kommissionens Formand udnævnes af Kongen.

§ 5.

Til Bestridelse af de ved Konkurrencens Afholdelse foranledigede Udgifter bevilges 33,000 Kr.

Den endelige Plan forelægges Rigsdagen til Beslutning, og det bestemmes ved de aarlige Finanslove, hvilket Beløb der i hvert paagældende Aar kan anvendes til Bygningernes Opførelse.

En Kommission blev nedsat under Forsæde af Ministeren for de offentlige Arbeider. Den kom til at bestaa af 26 — seks og tyve — Medlemmer. Havde det gjældt en Indbydelse til en udenrigsministeriel Middag for nogle distinguerede Udlændinge, der skulde bringes sammen med Spidser af det københavnske Selskab fra forskellige Krese, kunde Valget ikke have været truffet bedre. Ligesaa, om det havde været en Komité, der vilde udstede et Opraab til at yde Bidrag til et nyt stort Velgørenhedsværk. Men til at sidde til Doms i det største arkitektoniske Spørgsmaal, der vil foreligge i Landet i mange Aar, var de Herrer ikke kompetente. En ganske almindelig Folkeafstemning, foretaget efter nogen Tids Agitation, vilde rimeligvis bringe en langt retfærdigere, d. v. s. en langt mere kunstnerisk Afgørelse end den, den saaledes sammensatte Kommission kunde formodes at fælde. Vox populi er vox dei; i hvert Fald havde Folket saa Ansvaret for Afgørelsen i Folkets Sager.

Kommissionen modtoges ogsaa med afgjort Skepsis i Arkitektkrese.

Der gives nemlig ingen urimeligere Maade at afgøre kunstneriske Spørgsmaal af vidt Omfang paa, end ved at overlade Afgørelsen til en talrig Kommission, sammensat af uensartede Bestanddele, hvoraf nogle enkelte

maa antages at sidde inde med Kompetence, Restens Mening, om den gøres gældende, intet Krav har paa at tages i Betragtning. Ti det gælder om en saadan Afgørelse, at de, der træffer den, bør have et Ansvar for den og bør være sig bevidst, at de har et saadant. Men hvem af 26 kan tænkes at føle et saadant? Hvem kan rammes? Vil ikke Ansvaret, fordelt paa 26 Par Skuldre, føles som veiende paa hver med $^1/_{26}$ Vægt? Og vil det ikke naturnødvendigt gaa som naar mange Heste spændes for et Læs, at enkelte vil søge, om ikke Pisken ligger ned over Ryg og Lænder, at lade være at trække? Vil ikke mange af de 26 Komitémedlemmer, dels i Følelsen af deres Inkompetence, dels i Bevidsthed om deres Overflødighed, overlade Læsset til nogle faa? Offentlig kan man ikke drage dem til Ansvar, ti de har aldeles ingen Forpligtelse til at svare. Og vil man paa Tomandshaand fremtvinge en Redegørelse for den enkeltes Dom, vil han skyde sig ind under sin Uformuenhed, vil bekende, at han i Virkeligheden ikke forstod sig paa Spørgsmaalet, men lod sig lede, paavirke, overtale eller overrumple til at afgive sin Stemme, som han gjorde det. Og han vil se paa sig selv som en uangribelig Mand, der kan sove rolig: han har ikke villet begaa nogen Uretfærdighed. Har han begaaet en saadan, deler han — med et Skuldertræk — Ansvaret med fem og tyve andre, deriblandt kompetente Dommere, hvilket vil sige, at han føler sig fritaget for Ansvar. Og han vil ved første Leilighed lade sig vælge ind i en ny Kommission, hvor han vil spille ganske den samme Rolle. Jo flere Kommissioner han har været Medlem af, jo mere Anseelse nyder han.

Nu de kompetente Dommere da, føler de intet Ansvar? Ikke det mindste. Lederne føler sig lige saa dækkede som de, der har ladet sig lede. De har brugt de Midler, der stod til deres Raadighed til at overbevise, og, idet de har overbevist, har de jo gjort andre til deres Medskyldige.

Der burde til at være Dommere i vægtige kunstneriske Spørgsmaal — som vist i alle Spørgsmaal — beskikkes to eller tre Mænd, som var tilstrækkelig unge til at være med i Tidens Tanker, som blev set op til som Avtoriteter paa det bestemte Omraade, og som *nød Anseelse for Upartiskhed.* I Bevidstheden om, at de havde Ansvaret overfor Nutid og Eftertid for det Valg, de traf, at deres Navne var uløseligt forbundne med Bygmesterens og med hans overleveredes af Historien til Hæder eller Skam, vilde de føle deres Hverv som en Ære og en Byrde og vilde søge at gøre deres Pligt. Pligtopfyldelse fremmes ved Ansvarspligt og Offentlighed, og kun gennem dem.

Til Opførelsen af Fredspaladset i Haag er der udstedt Indbydelse til alle Verdens Arkitekter. Der er truffet mønsterværdige Bestemmelser til Sikring af en retfærdig Bedømmelse, og Programmet er ikke afjasket, men gennemtænkt. Det er en Kendsgerning, at allerede berømte Arkitekter næsten aldrig møder frem til offentlige Konkurrencer. For at sikre sig Medvirkning af saadanne, indbydes en fra hvert Land til at deltage, mod Sik-

ring af et anstændigt Honorar. Valget synes lagt i vedkommende Lands Udenrigsministers Haand, hvor det kan være i gode Hænder. Men enhver Arkitekt, berømt eller uberømt, indbydes til Stævnet. Ti Sandsynligheden er jo for, at det gode Projekt kommer fra den kæmpende Kunstner, og ikke fra den, der er hæderkronet. Bedømmelsen sker ved seks bygningskyndige Mænd, en fra hvert af de mere anseelige Lande, under Forsæde af Carnegie Stiftelsens Præsident. Hver enkelt Dommer bør da være istand til at fælde en Dom, og han vil arbeide som den, der føler Trykket af at staa til Ansvar overfor sit Land. Han faar ikke Lov til at skubbe sig ind under fem og tyve mer eller mindre dømmeberettigede Meddommere.

Hvorledes gaar det til i en stor, blandet, ansvarsløs Komité? Der vil maaske være en enkelt stærkt udpræget Personlighed, der straks vil tilrive sig hele Magten og faktisk træffe alle Afgørelser paa egen Haand. Det er ikke sikkert, at det fører til det daarligste Resultat. Han vil maaske i første Række tage kunstneriske Hensyn og lade menneskelige Lidenskaber spille en underordnet Rolle, fordi han faar sin Vilje. Men Sandsynligheden er for, at der møder frem to Mænd, der repræsenterer forskellige Syn og modstridende Interesser. Det udarter til en Styrkeprøve mellem de to, og Mennesket vil gøre sig gældende i det mindste ved Siden af Dommeren — takket være Ansvarsløsheden. Det vil gælde for dem begge, først og fremmest om at skaffe sig det størst mulige Parti, og rent personlige Sympatier og Antipatier overfor de selvbestaltede Førere vil gøre sig gældende; de hænger forøvrigt uvilkaarligt og ubevidst tildels sammen med de kunstneriske. Partidannelsen er inde, og dermed en aabnet Dør for den hildede Afgørelse. Nu kommer de menneskelige Momenter ind i Striden. Hver af Parterne har kunstneriske Principer, som den kæmper for. Men den har ogsaa personlige Protegéer, som den vil have frem, d. v. s. dens Opgave bliver at hindre Modpartens i at komme frem. Hvis nu Partierne staar nogenledes lige, vil man begynde at „handle", og der vil naas en Overenskomst, hvorved den Konkurrent, som hver Part særlig holder paa — lad os formode af rent kunstneriske Hensyn — vil blive trukken tilbage, fordi det viser sig umuligt at sætte ham igennem, og en Middelmaadighed, som ingen fremragende Egenskaber har, men heller ingen Kanter, vil blive den foretrukne. Men hvis den ene Part er den anden langt overlegen i Tal, er der en Mulighed for, at den vil benytte sin Magt hensynsløst, baade for at sætte sine egne Protegéer igennem og for at ydmyge og drille Modparten. Mangen Hævn for lidte Nederlag paa ganske andre Omraader kan tages indenfor en ansvarsløs Komités Omraade.

Men, vil man sige, et Udvalg som det, der blev nedsat for at bedømme de indkomne Planer til Kristiansborg, gik dog som Retfærdighedens Gudinde til sin Dom med tilbundne Øjne. Tegningerne skulde indleveres med Mærke, altsaa anonymt, og man maatte dog gaa ud fra, at Komitémedlemmerne ikke iforvejen havde gjort sig bekendt med de enkelte Deltageres Tegninger. Naturligvis maatte man det. Men Danmark er et lille Land, og

vi kender alle sammen hinanden. Det vidstes iforvejen, hvem af vore mere kendte Arkitekter der deltog, og hvem ikke. Der havde været ført en Slags Debat i „Arkitekten" om, hvorledes Sagen nærmest skulde gribes an, og den fremragende Bygmester, som mange forud udpegede som den, der *skulde* have Arbejdet, havde ikke ladet det mangle paa Antydninger af, hvorledes han agtede at løse Opgaven. Det vigtigste er imidlertid, at en Arkitekts „Streg" er individuel som en Malers „Strøg" og en Skribents Haandskrift. Arkitekterne kan som Regel saa nemt skelne mellem hinandens Arbejder som Malere kan paa Charlottenborg uden Katalog. Det vil sige, der gives Undtagelser, som aldrig lærer at kende en Tegner paa hans Streg. Saadanne tager feil, og dem gælder det om at lede paa Vildspor, hvilket vist lykkedes ved Kristiansborg Konkurrencen.

Kommissionen blev nedsat, og i den sad Direktørerne for Københavns største Banker, en Direktør for en Porcellænsfabrik, et Par Borgmestre, en Lensgreve Kammerherre Hofjægermester, en Statsrevisor, et Par Hofembedsmænd, Rigsdagens Formænd, Justitiarius o. s. v. De Navne, der mest maatte tiltrække Opmærksomheden, tilhørte de to Arkitekter Kammerherre F. Meldahl og Professor Hans Holm. Dermed var det givet, hvad der vilde ske. Der vilde dannes to Leire. Hvad dog maaske kun de allermest klartskuende vilde have kunnet forudse, var, at Kammerherren vilde staa som en General uden Hær; ikke een fulgte den ædelig Herre. Prof. Hans Holm stod med hele Skaren bag sig. For en Del af d'Hrr. Kommissionsmedlemmers Vedkommende vilde det være let at paavise rent personlige Grunde for denne mærkelige Foreteelse; i andre Tilfælde var det vel Ligegyldighed, i andre den Tilbøielighed, Menneskene har til at gaa med den Flok, der tæller flest, som frembragte den store Trop. Dog maa man ikke tro, det altid gik glat for Føreren. Han maatte kæmpe haardt, maatte bruge mange overtalende Midler for at faa sin Vilje sat igennem. Men efter mange Anstrengelser kom den, han havde sat sin Hu til, med indenfor de Lykkeliges Kres, hvorefter der blev slaaet Bom for. Resten kunde som Prinsessen sidde udenfor og græde.

Kommissionen gav det første Livstegn fra sig 23. April 1904, ved at udstede en Indbydelse til en Skitsekonkurrence, undertegnet af samtlige Medlemmer. Det er et mærkeligt Aktstykke. Ved første Blik synes det sat sammen i Huj og Hast, vidtsvævende og dog utilstrækkeligt som det er. Ved nærmere Betragtning viser det sig dog som meget klogt beregnet.

Først, ikke et Ord om, for hvem Konkurrencen staar aaben, om for danske eller for Alverdens Arkitekter. En international Konkurrence pleier dog at have et ganske andet Præg end en indenlandsk.

Indbydelsen begynder med at sige, at det „ved Lov af 15. Nov. 1903 er vedtaget, at der navnlig tilveiebringes, enten samlet eller adskilt, de fornødne Bygninger, dels til Brug for Kongen til Repræsentation og lignende Øiemed, dels til Brug for Rigsdagen." — Dernæst gives Oplysninger om de til Raadighed staaende Midler. — Hvorpaa følger: „Endvidere bliver

der at give Forslag til Tilveiebringelse af Lokaler for Høiesteret, dog at Omkostningerne kan holdes udenfor de ovennævnte Summer." — Senere: „Ved Projekteringen vil det være at iagttage, at *Bygningen kommer til at udgøre et arkitektonisk Hele med de om Ridebanen liggende Bygninger.*" Andre Bestemmelser om Forbindelser og Færdselslinier paa Slotspladsen. — Dernæst Bestemmelser om, hvilke Fordringer der stilles til de indsendte Tegningers Art og Format.

„Til Præmiering af de 6 bedste Arbeider raades der over et Beløb af 13,000 Kr., der fordeles med fra 4000 Kr. til 1000 Kr. efter Kommissionens Skøn. *De præmierede Arbeider bliver Ministeriets Eiendom.*" Denne Artikel ser saare uskyldig ud.

Derimod har Programmet ikke nogen Udtalelse om, at Planer, der ikke holdt sig de i det stillede Fordringer efterrettelig, blev betragtede som ikke indsendte, eller i hvert Fald som ikke egnede til Delagtighed i Prisæskningen. En saadan Bestemmelse maatte anses for selvfølgelig. Dog har et Mønster-Program som det til Haag-Fredspalæ Konkurrencen en Art. 5: „Et Udkast, som ikke behørig opfylder Programmets Fordringer, udelukkes fra Prisæskningen." Dermed er ikke sagt, at Ophavsmanden til et saadant ikke kan faa Bygningen overdraget; han kan blot ikke faa nogen af de udsatte Præmier. Mon vor Kommissions Pennefører ikke har tænkt paa dette Punkt, eller skulde han have holdt en Dør aaben for Kommissionen, ikke til at smutte ud af, men til i fuld Procession at vandre frem og tilbage igennem?

En anden ikke ringe Snedighed lægges for Dagen i følgende Bestemmelse: „Kommissionen afgiver en Beretning om den foretagne Bedømmelse til Ministeren for de offentlige Arbeider, hvorefter denne bestemmer, hvorvidt det skal overdrages en eller flere af dem, der har vundet Præmie ved Skitsekonkurrencen, nærmere at bearbeide de af dem indgivne Projekter, eller der mellem de præmierede Deltagere i Skitsekonkurrencen skal afholdes en ny Konkurrence, ved hvilken der vil være at levere fuldstændige Planer og Overslag." Herefter følger Bestemmelser om en eventuel anden Konkurrences Afholdelse, og tilslut: „Efter den *endelige* Bedømmelse offentliggøres Kommissionens Beretninger, og alle de indkomne Projekter udstilles offentlig i 8 Dage*).

Hvad betyder nu disse Bestemmelser? At den store Kommission arbeider ganske uden Ansvar overfor Offentligheden. Den afgiver en Beretning til Ministeren, som ikke er bestemt til at offentliggøres, før ingen Mennesker mere er interesserede i at læse den, og de præmierede Arbeider bliver Ministeriets Eiendom, d. v. s. indgaar i dets Arkiv, hvor de er utilgængelige for Offentligheden, der ikke kan gøre sig noget Begreb om deres Værdi, og utilgængelige for deres Forfatter, der er afskaaret fra at udstille dem og saaledes appellere til Almenheden mod en Dom, han mulig finder

*) Citaterne efter „Arkitekten", 30. April 1904.

uretfærdig. Ganske saaledes er alle de, der ingen Pris erholder, stillede. Ti ogsaa Ministeriet lægger sin Haand paa dem og lukker dem inde i Arkivet. Nu opløser Kommissionen sig. Dens Hverv er fuldbragt. Ministeren skal dømme. Først naar 2den Konkurrence er afsluttet, stadig for lukkede Døre, og den inappellable Dom over de ved anden Omgang indladte Projekter er fældet, indlades Offentligheden.

Alt dette aabner Døren paa vid Gab for Vilkaarlighed og Uretfærdighed. Kommissionen kan vaske sine Hænder overfor det endelige Udfald; den er længst i Salveten, og hvem husker dens Navne. Men ved at præmiere et Projekt, den ikke vil have frem, tilstrækkelig langt nede, afskærer den dets Forfatter fra at komme med i anden Konkurrence, men det afskærer ham ogsaa fra at appellere til Offentligheden. Ti han kan ikke faa fat i sit Projekt, og han har ikke gennemskuet, hvad der laa i Paragrafen, og har derfor ikke taget en Kopi, hvad der ogsaa vilde have været en kostbar og omstændelig Historie. Desuden, hans heldigere Medbeilere, der har faaet deres Projekter udleverede til videre Udarbeidelse, har ingen Forpligtelse eller Lyst til Udstilling, saa hvad det kommer an paa, den offentlige Sammenligning, er udelukket.

Saa ubehændigt — eller behændigt — var Indbydelsen til Skitsekonkurrencen affattet. Det kom som bekendt, fordi der var kommet en ny Minister, til at gaa anderledes end mulig beregnet.

Haager-Programmet har følgende klare Artikel 10: Efter Afgivelsen af Prisdommernes Kendelse vil alle til Bedømmelse antagne Udkast blive offentlig udstillede i Haag. Domstolens Kendelse bliver offentliggjort og i Udstillingssalen bragt til Publikums Kundskab.

Saa kom der da for mange af vore Arkitekter nogle rastløse Maaneder, fulde af Anspændelse og Forhaabninger. Det er ingen billig Historie at være med til en Konkurrence af den Art. Men en Kunstner vil jo gerne tro ikke blot paa sin egen Dygtighed, men ogsaa paa Menneskenes Retfærdighed. Den bedste Plan maatte bære Seiren hjem. Ikke faa, om hvem det vidstes, at de begyndte, faldt af paa Veien: de skød Skylden paa Umuligheden af at frembringe en virkelig smuk arkitektonisk Løsning, naar Programmets Fordring om Sammenkoblen af Kongeslot og Rigsdagsbygning skulde gennemføres. Af saadanne Arkitekter, hvem allerede store Opgaver havde været betroede, vidstes kun Martin Nyrop at deltage. Raadhuset var jo nær sin Afslutning. Mange blandt Publikum udpegede ham som den, der burde bygge Slottet, og ikke faa konkurrerende Arkitekter frygtede, at det i Virkeligheden var forudbestemt, at Raadhusets Bygmester skulde have det ny store Arbeide.

Da Prof. Hans Holm gik hen til det første Møde med de indkomne og

ophængte Planer, skal han have sagt — (det er ikke blot Cæsars Ord paa hans sidste Vei til Kapitolium, der opbevares af Historien): „Nu gælder det ikke om at finde det bedste Projekt, men om at finde, hvem der staar bag ved Projekterne, for at vi kan faa den rette Mand til at bygge Slottet."

Om det sidste havde Programmet ikke et Ord, og det kunde Tegningerne ikke vise.

Haag-Programmets Art. 9 lyder: Prisdommerne vil foretrække de Udkast, som bedst opfylde Programmets Fordringer og udmærke sig i Retning af Kunst saa vel som Konstruktion. —

Kommissionens Medlemmer har ikke tiet med, hvad der foregik i dens Møder, og det i Forening med Kendskab til dens mere betydende Medlemmer og til det uskatterlige Dokument, Kommissionens Indberetning til Minister Høgsbro, giver et ganske godt Indblik i, hvad der er foregaaet. Denne, mod Forventning offentliggjort af Ministeren i Statstidende, er et sjældent instruktivt Aktstykke for den, der gider læse det. Det er utrolig jasket affattet. Det tør maaske formodes, at saaledes affattes Bedømmelser ved Akademiets Oprykningseksaminer, paa et hurtigt Skøn og uden nogen virkelig Motivering. Der findes ingensomhelst indgaaende Paavisning af Mangler ved Projekter eller Fingerpeg i Retning af, hvorledes saadanne kunde afhjælpes i anden Omgang.

Det synes, som om Kommissionen, selvfølgelig, hurtigt blev klar over, at et ikke ringe Antal af de indsendte Projekter var ganske ubrugelige, og at et endnu større Antal ikke kunde komme i Betragtning ved Præmieæskningen. Ikke desmindre har Kommissionen i sin Beretning ofret lige saa megen, eller lige saa liden Omhu paa Paapegning af Dyder og Mangler ved den sidste Art af Tegninger som ved dem, den indstiller til Præmiering.

Jeg vil tillade mig paa de følgende Sider at underkaste Kommissionens trykte Bedømmelse — Kritik kan Aktstykket ikke kaldes — en Kritik. Jeg vil dog ikke følge den gennem alle Numrene. Det vilde være at efterligne den i, hvad der synes at have været dens første noget overflødige Handling. Den lod en Beregner eftergaa de Overslag over Bekostningerne, hver enkelt Deltager var forpligtet til at lade medfølge sit Projekt, tilsyneladende ogsaa de ganske umulige. Hvad det sidste skulde gøre godt for, er ikke let at forstaa. Beretningen hævder, at dette er gjort for at yde Deltagerne Retfærdighed ved at stille dem lige. Hvem yder imidlertid nogen Garanti for, at denne Ubekendtes mangfoldige Beregninger er rigtigere end den Haandværkers, der har været betroet med Overslag over et enkelt Udkast. Ti, som den dér selv siger: „man kan selvfølgelig paa nærværende Tidspunkt kun med relativ Sikkerhed udtale sig om Bekostningen."

Jeg vil holde mig til de tre Arbeider, Numrene 18, 25/26, og 27/28, der fik tildelt første Præmie, og til 12, det Brummer-Mørk Hansenske Projekt, der fik den ene anden Præmie. Alle de øvrige Planer betragter jeg som mig uvedkommende, og skal jeg tilføie, at jeg kender samtlige

Projekter kun igennem Gengivelser, hovedsagelig dem, der har været offentliggjorte i „Arkitekten". Disse sidste lægges til Grund for min Fremstilling og er de, som findes gengivne i denne Afhandling.

Nr. 18. Arkitekt Thorvald Jørgensen.

Flertallets (altsaa samtlige Kommissionsmedlemmer med Undtagelse af Kammerherre F. Meldahl) Bedømmelse lyder:

Ad Nr. 18. Der er god Forbindelse mellem Slottet og Ridebanens Bygninger, ligesom de ydre Adgange til de forskellige Institutioner er gode. Planerne ere tjenlige for Rigsdagen, der paa en heldig Maade er anbragt i Fløien mod Kavallergaarden, dog ere Lysforholdene i Salene ugunstige. Høiesterets Lokaler ere uheldige, og ved Hoffets Lokaler maa foretages en Del Ændringer, navnlig ere de fyrstelige Gæsteleiligheder og Bibliotheket ikke godt anbragte. Fra Arkitekturen i Façaderne maa paa flere Punkter tages Afstand.

(Efter at denne Bedømmelse var afgiven, tilkendtes der Projektet en første Pris paa 3000 Kr., hvorved Forfatteren af det fik Adgang til 2den Konkurrence og et sikret Vederlag af andre 3000 Kroner).

Mindretallet (Kammerherre Meldahl) indstiller Nr. 18 og Nr. 10 tilsammen til en Præmie paa 3000 Kr. til Deling.

Kammerherren udtaler sig i sin Motivering om Nr. 10 paa følgende Maade: Hvad angaar Projekt 10 kan han ikke erkende det berettigede i Anken over „den rige Anvendelse af Søjler," thi Søjlerne tjene just til at fremkalde den store smukke festlige Enhedsvirkning, som udmærker denne Slotsfaçade, og som netop bør tilstræbes ved et monumentalt Byggeforetagende som dette.

Om Nr. 18 siger han: Hvorfor Udvalget særlig bemærker, „at der paa flere Punkter maa tages Afstand fra Arkitekturen i Façaden paa Projekt 18" forstaar han ikke.

Om Nr. 10 havde Flertallet udtalt: Planerne ere for Rigsdagens Vedkommende brugelige. Lysforholdene i Salene ere uheldige, men disse kunne ved en Ændring i Planen faa godt Sidelys. Hoffets Lokaler ville kræve Ændringer, hvad ogsaa gælder om de for Høiesteret bestemte Lokaler. Ved Façaderne findes en altfor rigelig Anvendelse af Søiler som Dekoration. —

Man spørger uvilkaarlig, med hvad Ret sammenkobler Kammerherre Meldahl de to Projekter, der er indsendte uafhængig af hinanden og under forskellige Mærker, saa han endog tilkender dem een Præmie til Deling? Var det Genkendelsens Glæde, der seirede over hans Selvbeherskelse, da han saa en umiskendelig Familielighed mellem det ene Projekt og hans eget tidligere med første Pris belønnede Projekt til Kristiansborg? Og

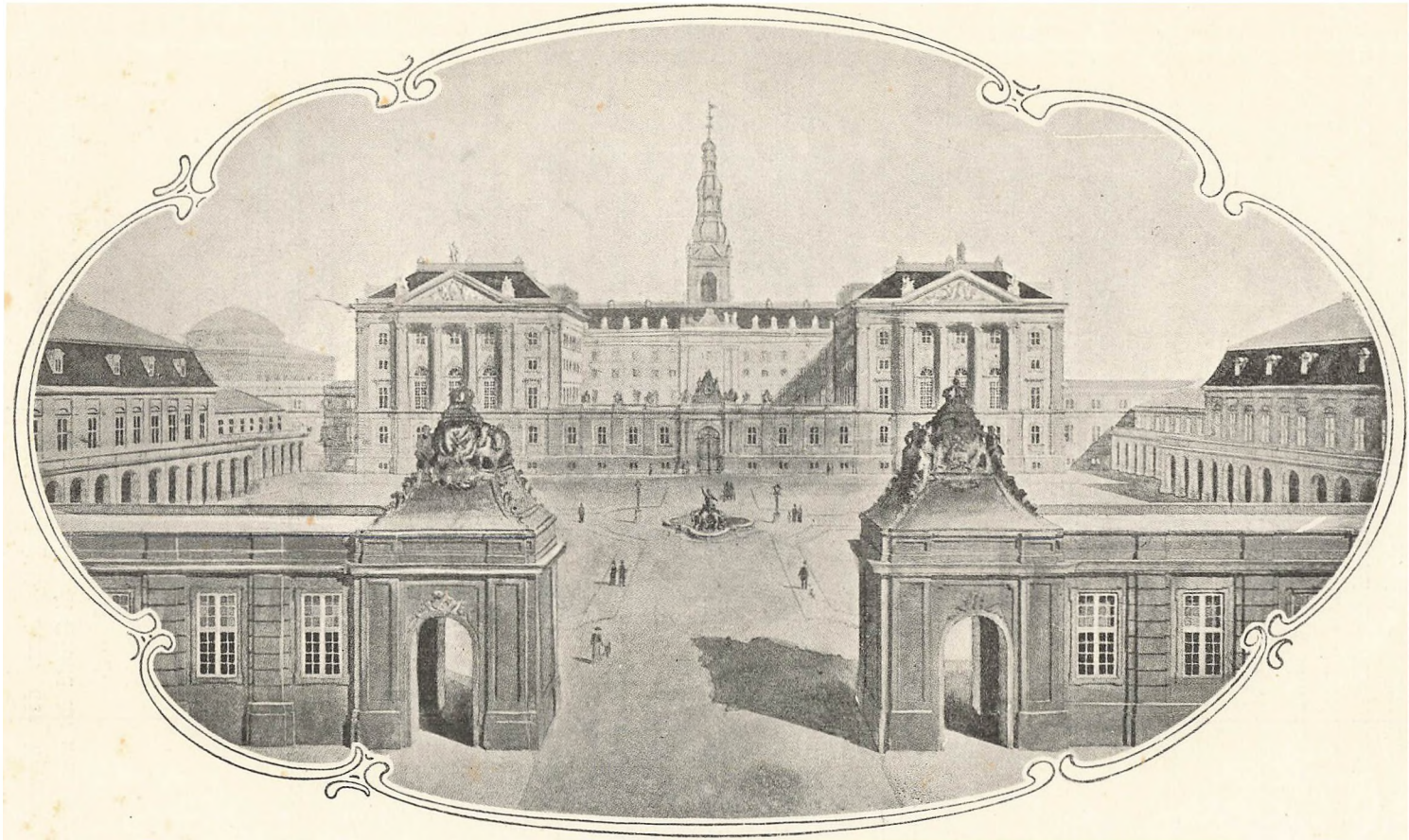

18. Thorvald Jørgensen: Façade mod Ridebanen.

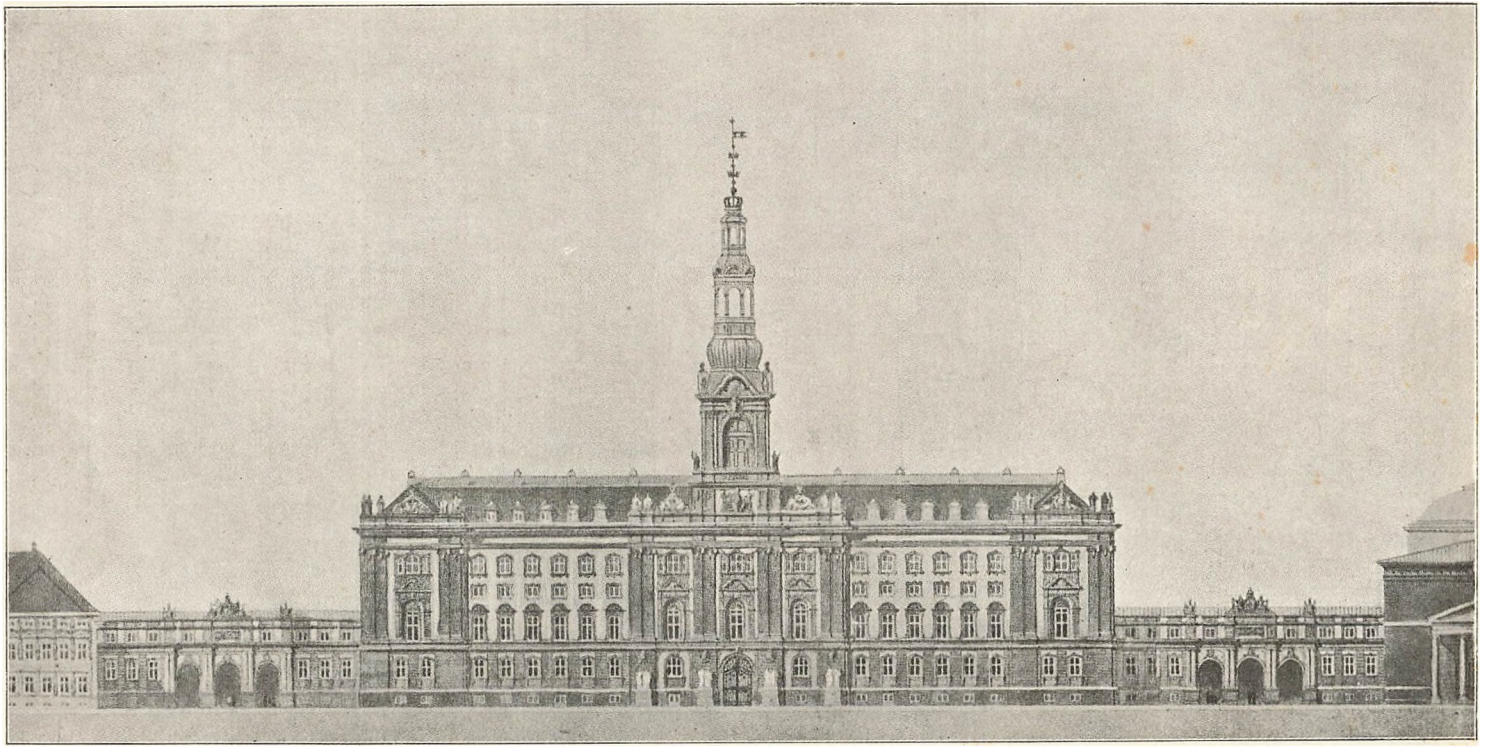

18. Thorvald Jørgensen: Façade mod Slotspladsen.

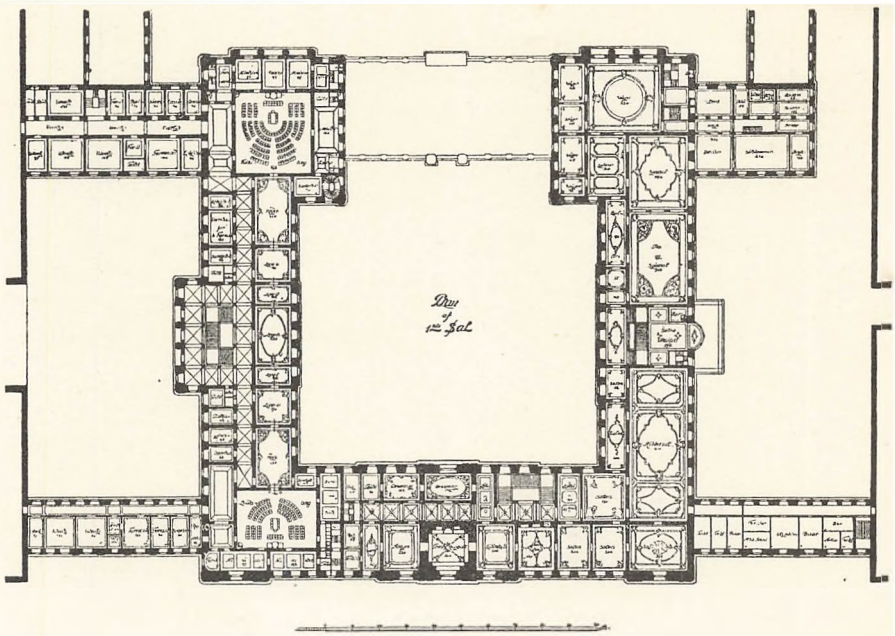

PLAN AF FØRSTE SAL.

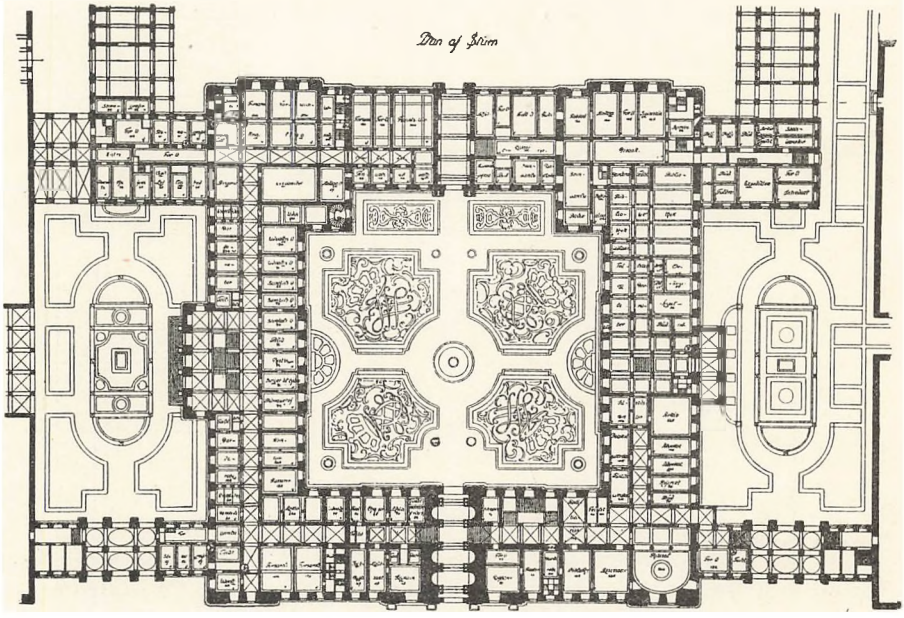

PLAN AF STUEN.

sluttede han fra den indbyrdes Lighed til deres fælles Forfatter? Havde det ikke været rettere, selv om han mente at gennemskue Anonymiteten, dog at fingere, at denne opretholdtes? Eller var Overraskelsen ved at finde, at Prof. Hans Holms næstkæreste Elev og Assistent havde hyldet ham, ved saa stærkt at efterligne ham for meget? Eller blev han ledt paa Vildspor med Hensyn til Forfatteren?

Kommissionen tager Afstand fra Projektets Façader. Jeg finder Tagformerne uheldige. Men Tegningen gjorde paa mig ved første Øiekast et vist festligt Indtryk, og det gælder baade Forsiden og den mod Ridebanen vendte Side. Navnlig maatte det kaldes en heldig Tanke, hvis Bygningen kun skulde være Kongebolig, at Kolonnaden er fjernet og en lav pyntelig Forbindelsesbygning opført mellem de to Fløie. Gaarden forbliver lys som før, men der er en vis afspærret Fornemhed over den. Det festlige Indtryk svinder imidlertid for mig hurtigt, hver Gang jeg paany ser Udkastet; det synes mig at være opnaaet ved ret banale Midler. Jeg længes efter mere Kraft og Værdighed over den store Bygning, tilmed da den i sine Former dog ikke harmonerer med Ridebanens Arkitektur*).

Hvis der kun havde været forlangt en Kongebolig, fortjente Projektet ubetinget at fremhæves. Der forlangtes imidlertid kongelige Repræsentations-Lokaler og en Rigsdagsbygning. Kommissionen udtaler, at „Planerne ere tjenlige for Rigsdagen, der paa en *heldig* Maade er anbragt i Fløien mod Kavallergaarden, dog ere Lysforholdene i Salene ugunstige." Herimod maa der baade paa Rigsdagens og paa Arkitekturens Vegne nedlægges en bestemt Protest.

Rigsdagen er indlogeret i Slottet i en ledig Fløi; men Rigsdagen har intet eget Hus. Det svarer ikke og bør ikke svare til Rigsdagens Stilling og Værdighed. Var det en ny Institution, til hvilken der skulde skaffes Plads i en gammel Bygning, stillede Sagen sig anderledes. Saa fandt man frem nogle overflødige Rum og overlod den til midlertidigt Brug. Det vilde være at trykke Rigsdagen ned, nu at lade den nøies dermed. Saa maa den hellere blive i sin Kaserne, hvor den er Herre i Huset.

Ogsaa fra Arkitekturens Side kan der gøres vægtige Indvendinger imod denne Anbringelse. Det har til alle Tider været en fast Regel i god Bygningskunst, at de enkelte Hoveddele af en Bygning var særlig betegnede. Ved Omdannelser af ældre Bygninger til nyt Brug maa man slaa af paa denne Fordring. Men her maatte der siges at være givet Arkitekten Frihed til at forme sin Bygning efter dens Formaal. Hvem vil imidlertid udefra kunne udfinde Rigsdagens Beliggenhed? Og hvad der gælder om Rigsdagen som Helhed, gælder om dens enkelte Afdelinger. Intet markerer Rigsdagssalenes Beliggenhed. De ligger i hver sin Ende af Fløien og er tilmed

*) Det maa desuden erindres, at jeg har ikke set Originaltegningerne, hvor efter alles Sigende alt var gjort for ved elegant Tegning og fin Farvelægning og indsmigrende Fordeling af Lys og Skygge at virke besnærende paa Beskueren, der saa flygtigt. Jeg ser dem jo kun i Zinkotypi, ganske nøgternt henvist til at virke ved Linierne. Men jeg kan jo se, hvorledes i Planerne intet Middel er ladet ubenyttet til at virke bestikkende, f. Eks. ved Indtegning af Lofter eller store kronede Navnetræk i Slyng i Gaardsrummet.

mærkelig gemt bort inde i Bygningen, hvorved de maa nøies med Ovenlys, hvad der ikke er ubetinget heldigt om Dagen og ved Aftenmøder ubetinget grimt. Derimod maa det fremhæves, at der er en særdeles smuk Forbindelse mellem Salene ad en lang bred hvælvet Gang, der paa Midten vider sig ud. Her er Plads for Medlemmerne til at promenere og drøfte Sagerne indbyrdes, til at slutte alle de mærkelige Handler, hvorpaa dansk politisk Historie er saa rig, og der er endog Plads til, at Grupper kan samle sig og holde smaa korte Privatmøder, medens „the lobby" er fuld af vandrende.

Ved den Maade, hvorpaa Salene ere anbragte, syndes der paa det groveste mod Bygningslærens elementæreste Regler. Naar en Betragter ved, at Rigsdagen bor i den søndre Fløi, og at Salene ligger i hver sin Ende af denne, vil han se, at hver Ende har et bestemt markeret Parti, Forsiden et stort Vindu mellem fire Pilastre, Fløienden et gavlkronet, søilesmykket Midterparti med tre monumentale Vinduer. Han vil naturlig slutte, at dér indenfor ligger Salene. Landstingssalen ligger skævt for det store Vindu, og mellem den og Ydermuren er der anbragt en Række Smaaværelser; det er ikke let at se af Planen, om der er syv smaa Hummere med ialt fire Vinduer, eller to langstrakte, uhyggelig smalle Rum, det ene med tre, det andet med et Vindu, der i saa Fald giver ganske utilstrækkeligt Lys. Foran Folketingssalen ligger der tre smaa Værelser ud mod Ridebanen. Enhver Bygningskyndig vil paa Forhaand tro, at dér ligger en stor Sal, og vil, naar han oplyses om sin Feiltagelse, udbryde: „Aha, det er maskeret Arkitektur. Saa interesserer det mig ikke."

Salene i Kongens Repræsentationslokaler er lagt tilsyneladende uden gennemtænkt Plan. Man vilde formode, at Riddersalen var Ensembleets Midtpunkt. Den ligger inde mellem nogle andre Sale og vender ud mod Slotskirken; altsaa ud mod en Bagside. Naar nu Kongen ved en stor festlig Leilighed skal frem og modtage det paa Slotspladsen forsamlede Folks Hyldest, da skal han vandre gennem en Række Værelser til en lille Sal, der ligger bag den store Søilestilling midt paa Bygningen, for at træde ud paa Balkonen. Det berøver Mødet al umiddelbar Hjertelighed.

En saadan Plan kan enhver Murmester lave. Men Arkitekt Jørgensen havde dog rent formelt holdt sig Programmet efterretteligt.

Om hans andet Projekt, Nr. 10, blot det, at der synes et dog ikke fuldt gennemført Princip deri, at Vinduerne sidder skævt i Værelserne, d. v. s. at Rumfordelingen er sket paa maa og faa, uden Hensyn til Façadeinddelingen. Fra Brunellesco i det femtende Aarhundrede grundlagde Systemet for moderne Paladsbygning, har gode Arkitekter forstaaet at bringe Indre og Ydre til at svare til hinanden, som Middelalderens Arkitekter forstod det ved Kirkebygningen.

Nr. 10 fik jo imidlertid kun een Stemme. Yderligere Kritik er derfor unødvendig. Blot at Planen er betegnende for dens Ophavsmands Evne til at inddele store Bygninger.

Om de Clemmensenske Projekter, Nr. 25/26 afgiver Kommissionen følgende mærkelig haarde Dom:

Ad Nr. 25/26. De ydre Adgange til de forskellige Institutioner ere gode, hvilket tildels er opnaaet ved at nedrive Forbindelsesbygningerne og lægge Slottet med brede Boulevarder ved Siderne. Planerne ere for Slottets Vedkommende mindre gode, navnlig har Riddersalen en uheldig Form, og Adgangen til Festlokalerne er mindre heldig ordnet. Rigsdagens Lokaler ville med nogle Ændringer kunne blive tjenlige. Salene erholde ifølge Planen vel kun Ovenlys, men det vil formentlig uden væsentlig Vanskelighed være muligt at tilveiebringe Sidelys *ved at rykke Salene ud mod Façaden til Ridebanen.* Høiesterets Lokaler ville kunne bruges med nogle Ændringer. Façaden mod Slotspladsen er ikke tiltalende, men i Nr. 26 er *angivet en meget smuk Façade*), der uden Vanskelighed vil kunne overflyttes*

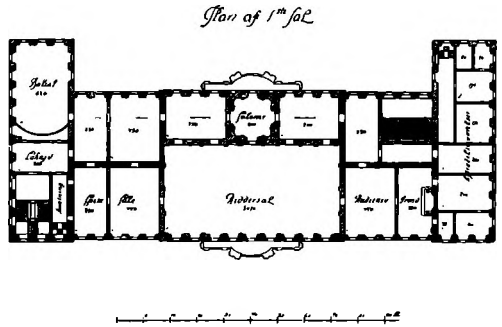

26. A. Clemmensen: Plan til uprogrammæssigt Projekt.

til Nr. 25. Arbeidet er i sin Helhed originalt og angiver i de store Træk en god Løsning af Opgaven.

Mindretallet (Kammerherre Meldahl): At fremhæve Façaden paa Projekt 26 som „meget smuk" **) forekommer ham at være en Overdrivelse.

Enstemmighed om Tildeling af den høieste Pris, 3000 Kr., med Adgang til 2den Konkurrence, med et sikret Vederlag af yderligere 3000 Kr.

Paa et tidligere Punkt i Beretningen har Kommissionen udtalt, „at den har ment at burde betragte 25/26 som et samlet Projekt, saa meget mere som de af Forfatteren ere indsendte under eet Mærke."

Efter Kommissionens Betænkning vilde ingen falde paa, at der her var Tale om to grundforskellige Projekter, hvorefter det ene er udarbeidet i Henhold til Programmet, det andet som om intet Program eksisterede, hvilket efter alle Regler, fulgte Verden over, maatte udelukke det fra Prisæskningen. Kommissionen har ladet som intet, har tilmed vilkaarlig sammenblandet de to Projekter, og har ladet henstaa ganske i det uvisse, hvilket af de to den vilde anbefale lagt til Grund for Udarbeidelsen af endelige Planer. Der tales om en original Plan, som i de store Træk an-

*) Rosen tildeles Kristian d. 6tes Arkitekt, fra hvis Kristiansborg den er laant.

**) Kritiken rammer Kristian d. 6tes Arkitekt, fra hvis Kristiansborg den er laant.

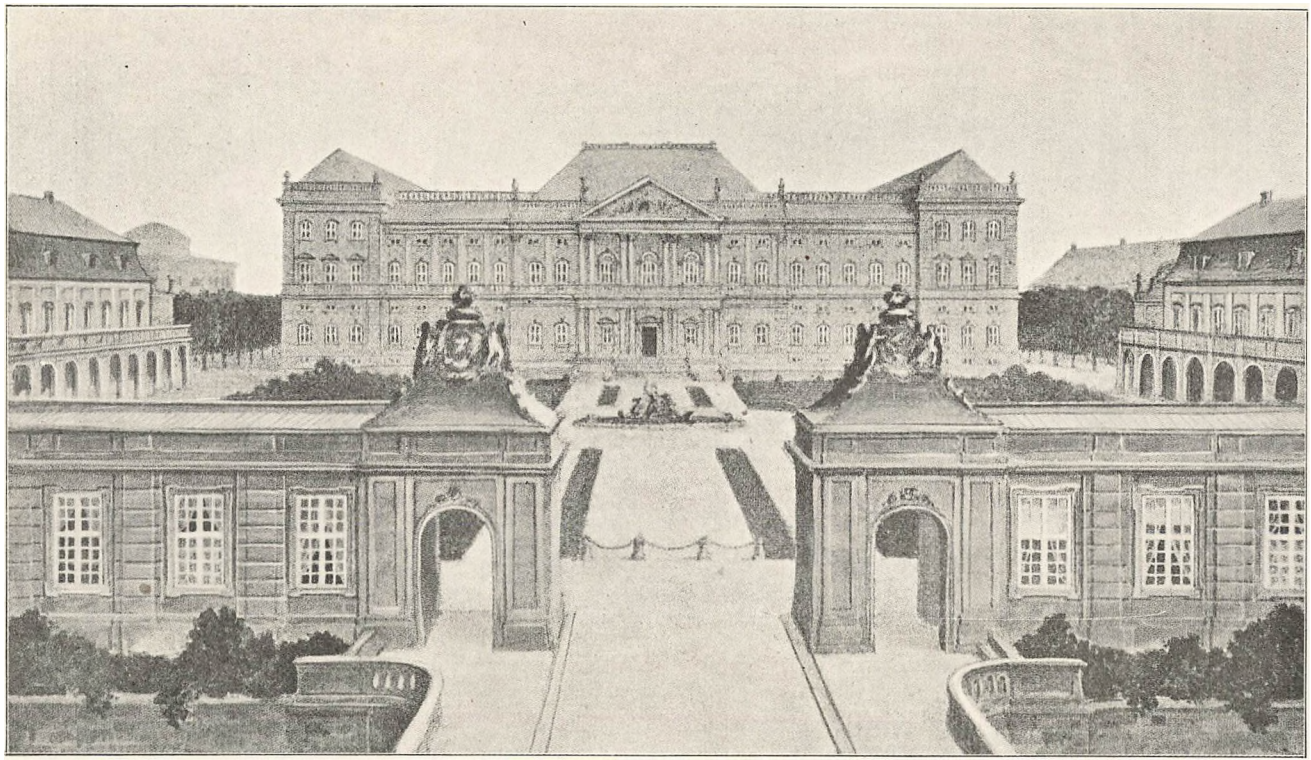

25. A. Clemmensen: Façade mod Ridebanen.

26. A. Clemmensen: Uprogrammæssigt Projekt.

giver en god Løsning af Opgaven. Hvilken af de to menes, eller menes de begge sammenblandede? Sammenblanding er umulig.

Den „originale“ er dog sikkert den, der gaar udenfor Programmet. Her er gjort kort Proces med det Kristiansborg, den nulevende Generation har kendt. Det er raseret, forsvundet, og paa den tidligere Vestfløis, den nuværende Kolonnades Plads, er foreslaaet opført een lang, lidet dyb*) Fløi, med Façaden fra Kristian d. 6tes Slots *Hovedfløi*. Hvorledes Forbindelsen med Ridebanens Bygninger er tilveiebragt, er mig ikke ganske klart, ei heller, hvorledes de vilde se ud, sete fra ved Stranden. Pladsen, som

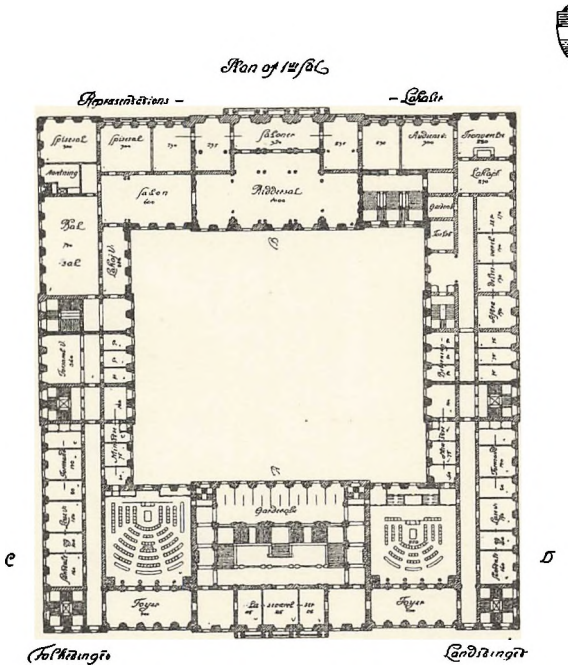

25. A. Clemmensen: Plan af 1ste Sal.

skabes foran Slottet, set som Perspektivet fremstiller den, er ikke ueffen, naar da de to grufulde Overbygninger paa Rigsdagspropylæerne fjernes.

Arkitektonisk heldig bliver en enligstaaende Fløi som Slottet ikke; men Kongen kan dog faa det helt pænt. Men Rigsdagen, der her har faaet sin egen Bygning, er blevet mærkelig skubbet hen i en Krog. Man skulde synes, at Arkitekten, naar han havde raseret hele den ret rummelige Slotsplads, maatte have kunnet finde Udvei til at opføre de to Bygninger, om han vilde skille dem, paa den. Men han har gemt Rigsdagsbygningen usynlig inde mellem en hel Del andre Bygninger; ud mod Slotspladsen har han lagt en kedelig Længe, betegnet som Restauration, paa gamle kongelige Bibliotheks Plads. Først den, saa Propylæerne, saa den smukke Ministerialbygning. Sikken et Sammensurium. Omtrent saaledes vilde tre Urtekræm-

*) Lidet dyb for en enligstaaende Bygning.

mere, der var Naboer, bygge, for at Kunderne ikke skulde tage feil. Er det den gode Løsning af Slotsholmens Bebyggelse? Man tro ikke, at de fine Propylæer har noget virkeligt med Rigsdagen at gøre. Maskeret Arkitektur! Maskeret Arkitektur undskyldes ellers med Omgivelsernes Tryk. Her findes ingen saadan Undskyldning. Traadt gennem dem naar man ind i en Gaard, og Rigsdagen ligger ikke lige for, man maa gaa til højre over Gaarden. Mon det er det, der skal kaldes en god Løsning af Opgaven?

Den Løsning synes mig ganske uværdig for Rigsdagen og bringer den jo ikke ind i Kristiansborg. Saa hellere bygge ny Rigsdagsbygning paa Kasernens Grund. —

Det Projekt, der fulgte Programmet, synes mig uheldigt, fra hvad Led jeg end betragter det. Slottet bygges op af fire Fløie, Kongen faar Halvdelen ud mod Slotspladsen, Rigsdagen den anden Halvdel ud mod Ridebanen. Slottet er lagt frit, da de nærmeste Sving af Ridebanens Bygninger er nedbrudte. Man forstaar ikke, at en dansk Arkitekt kan bære det over sit Hjerte at nedrive noget af den fineste Bygningskunst i København. De af ham planlagte Boulevarder vilde ingenlunde dække de smalle Gavlender, der uskønt og umotiveret staar frit paa begge Sider af Slottet. Der kan iøvrigt ikke blive Plads, hverken paa den ene Led eller paa den anden, til de saakaldte „Boulevarder". Han har desuden lagt Slotskirken frit, hvad denne Kirke paa ingen Maade taaler. Den maa vel ogsaa staa i Forbindelse med Slottet, for at kongelige Processioner kan bevæge sig tørskoede fra den ene Bygning til den anden.

Kommissionen udtaler, at Façaden mod Slotspladsen er ikke tiltalende (hos mig har den øget Beundringen for Amalienborgs Arkitekt), men trøster med, at i Nr. 26 er angivet en meget smuk Façade, der uden Vanskelighed vil kunne overføres til Nr. 25.

Et sligt Forslag er næppe hørt fra Arkitekter før. En monumental Façade er dog ikke som en Uldsok, der kan passe begge Fødder. I dette Tilfælde er det fysisk umuligt at udføre, med mindre Rummenes Beliggenhed og Antal ogsaa skal overføres til den anden Bygning; men saa skal den helt ombygges, da hverken dens Maal eller Form er beregnet for Kristian d. 6tes Façade.

Under disse Omstændigheder synes det at have mindre at sige, om Riddersalen har en heldig eller uheldig Form; en saadan maa sikkert kunne laanes fra et andet Projekt, der byder en god Festsal. Den er mærkeligt nok lagt ud til den mørke Gaard, i Stedet for ud til Slotspladsen.

Rigsdagen er bleven bedre behandlet end i det „originale" Projekt, hvor Forfatteren dog havde anderledes fri Hænder. Den har virkelig faaet sit eget Hus. Betænkningen beklager, at Salene har Ovenlys, men mener at kunne raade Bod herpaa ved at rykke dem ud til Façaden. Man skulde synes, at for at det kunde gøres, maatte Planen helt lægges om, hvad der naturligvis ikke er saa vanskeligt som at flytte Façader.

Hvem husker ikke Puzzlespillet. Man skød firkantede Brikker, der var

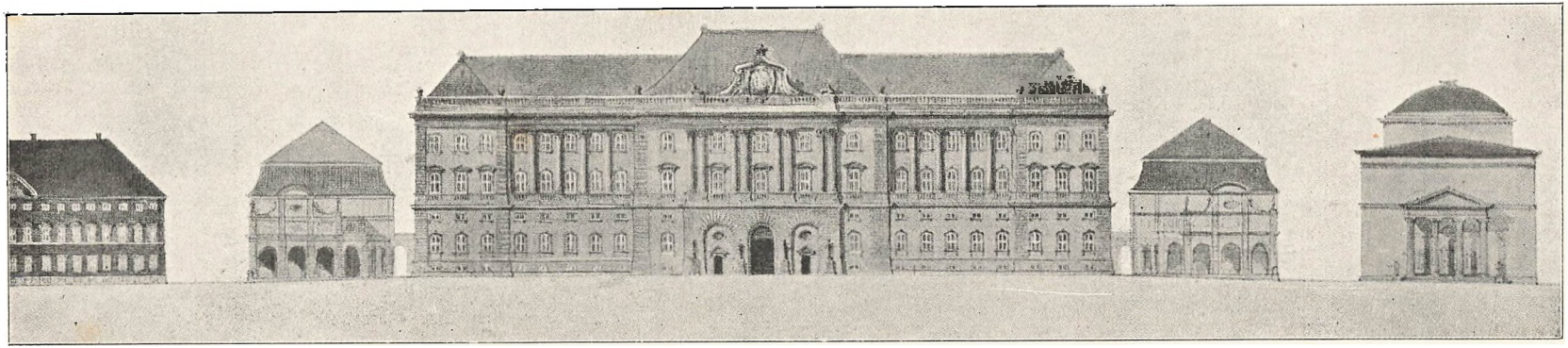

25. A. Clemmensen: Façade mod Slotspladsen.

lagt i Uorden, frem og tilbage, til de laa i Orden. Dette er et arkitektonisk Puzzlespil, hvor Brikkerne er ulige store. Det vil give anderledes Hovedbrud.

M. Nyrops Projekter, Nr. 27/28, faar følgende Bedømmelse af Flertallet:

Ad. Nr. 27 (28). *Slottets Helhed og Forbindelsen med Bygningerne om Ridebanen er hævdet i Projektet,* og viser, at dette er forfattet af en talentfuld Kunstner. Planerne, der i visse Maader angive en heldig Fordeling af Pladsen imellem de tre Institutioner, maa i Enkelthederne underkastes væsentlige Ændringer, ikke mindst for Hoffets Vedkommende. Rigsdagens Anbringelse i Fløien mod Slotskirken er ikke heldig. Den angivne Anbringelse af de tvende Rigsdagssale i 2 Etager fortjener Opmærksomhed, den er økonomisk og tilsteder navnlig særlig gode Lysforhold (Sidelys fra høitsiddende Vinduer). Lokalerne ere maaske noget knebent beregnede, navnlig gælder dette for Rigsdagen, men Udgiften ved Projektets Gennemførelse er ogsaa langt mindre end ved noget af de andre Projekter og holder sig strengt indenfor den i Programmet angivne Byggesum, hvad der ogsaa har haft Betydning ved Indstillingen af dette Projekt. *Bygningens Arkitektur harmonerer ikke med de omkring Ridebanen liggende Bygninger* (se fremhævede Linier ovenfor), ligesom den i det Hele efter Fleres Skønnende mangler noget i den festlige Værdighed, som kunde ønskes ved Landets Slots- og Rigsdagsbygning.

Mindretallet (Kammerherre Meldahl) udtaler: Hvad angaar Projekt 27/28 maa det betragtes som en uheldig Løsning at lægge Rigsdagens Mødesale i to forskellige Etager; dette Projekts Planer og Façader ere desuden saa lidet modne, at det ikke forud for de andre bør indstilles til en af de største Præmier. Den Udtalelse, at „det viser Forfatterens særlige Begavelse" forstaar han ikke, thi dette konstateres ikke ved de Projekter, Forfatteren har forelagt til Bedømmelse.

Flertallet indstillede med ovenstaaende Motivering Martin Nyrop til en Præmie paa 3000 Kr., med Adgang til 2den Konkurrence og Sikring af yderligere 3000 Kr.

Udvalget havde paa et tidligere Punkt i Beretningen skrevet: de (27/28) kunne næppe skilles ad, da der baade i Tegningerne og i de tilhørende Oplysninger henvises fra det ene til det andet.

Uagtet Publikums Dom over de Nyropske Projekter blev udtalt med utvetydig Tydelighed — nogle vilde gerne udlægge den som en Reaktion mod for høit spændte Forventninger — og uagtet Kommissionens tvende Udtalelser begge indeholder den skarpeste Dom, der blev fældet over noget Projekt, maa det dog være mig tilladt at levere Motiverne til disse Udtalelser. En Kritikers Opgave er ikke at udtale umotiveret Ros eller Dadel,

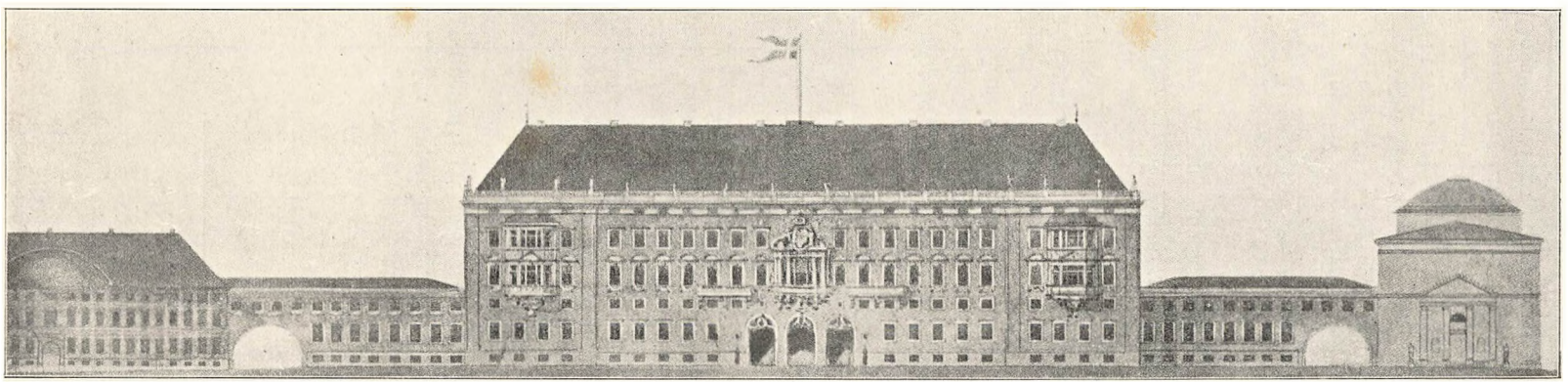

27. M. Nyrop: Façade mod Slotspladsen.

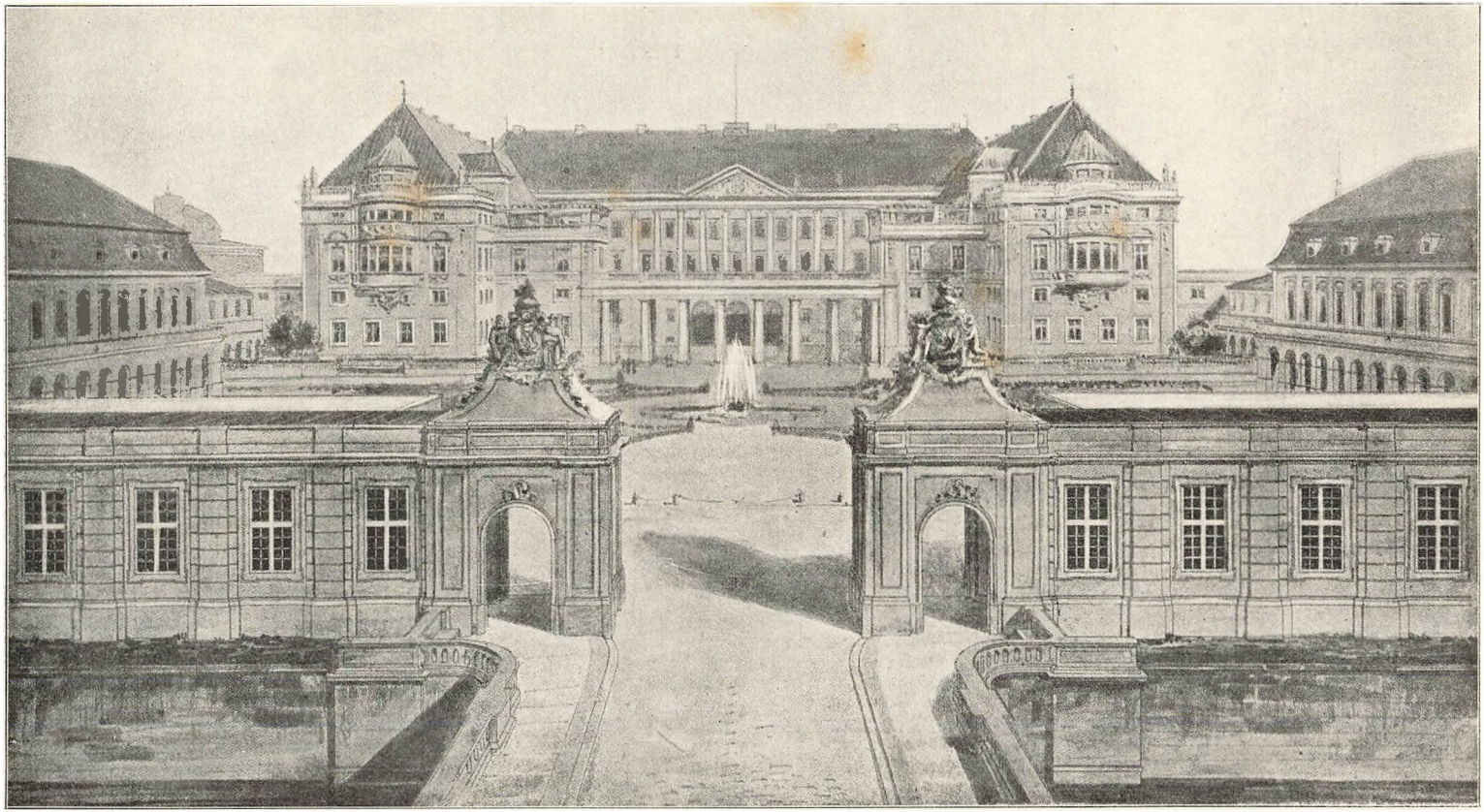

27. M. Nyrop: Façade mod Ridebanen.

men at søge at udfinde Grundene til det Mishag eller Behag, et Kunstværk fremkalder hos det Publikum, der ikke har Tid til selv at klare sig Motiverne til sine Følelser.

Kommissionen slaar de to uforenelige Projekter sammen, skønt det ene strider imod Programmets Fordringer og altsaa i det mindste intet Krav har paa Præmie. Jeg maa holde dem ude fra hverandre og tager først det programstridige (Nr. 28) for mig, da Kunstneren her havde fri Hænder og altsaa kunde skabe den ideale Løsning.

Han har nedrevet den søndre Fløi og opført en forholdsvis dyb Vestfløi, benyttende de gamle Fundamenter. Planen set i Tegning tager sig ikke godt ud med de tre ulige dybe Fløie. Vestfløien er bleven Kongefløi, Nordfløien huser Rigsdagen, og i en Krog af Østfløien, den ud mod Slotspladsen, har han lagt Høiesteret, uden paa nogen Maade at markere dens Beliggenhed. Baade Kongens og Rigsdagens Afdeling har færre Værelser end der er forlangt. Den kongelige Riddersal er lagt ind mod Gaarden, i Stedet for ud mod Ridebanen. Der er hverken Udsigt fra dens Vinduer, ei heller er der den lette Forbindelse, der bør være mellem Kongen og Folket udenfor.

Kongen kan maaske nøies med de ham tiltænkte Lokaler. Men Rigsdagen kan umulig tage til Takke med det, der bydes den. Dens Lokaler er lagte i to Etager, hvad der strider mod dens bestemte Ønsker. Salene, der ligger lige over hinanden, markeres unægtelig udefra ved en firkantet Karnap. Men hvilken værdig Beliggenhed for dem: deres Vinduer vender ud mod en Smøge, der begrænses af Slotskirkens kedelige Sydside og aabner et Kig gennem den snevre Gyde mellem Slotskirken og Musæet. Kommissionen henviser til det heldige Sidelys, de vil modtage fra høitsiddende Vinduer. En Lægmand vilde snarest tro, at der blev sparsomt Lys. Maaske de skal sidde saa høit, at Medlemmerne ikke kan se ud ad dem; saa gør det ganske vist ikke saa meget, hvad Genboer Rigsdagen har. Det tilsigter maaske at bevirke, at Medlemmernes Opmærksomhed ikke afledes ved en fornøielig Udsigt. Saaledes blænder Fabriker de nederste Vinduer, for at Arbeiderne ikke skal kigge ud og dermed spilde Tiden. Men Vinduerne i alle Værelser skal vel ikke sidde saa høit, at de minder om Fængselsvinduer? Eller hvorfor skal Rigsdagsmændene straffes med at have en Udsigt, der ikke er bedre end den Fattigfolk har, der bor til Gaarden?

Desuden, der synes ikke at være anden Adgang til Salene for Medlemmerne fra deres Hovedtrappe, som ligger i en Krog, end gennem en Række Værelser.

Det ydre er et Par store formløse Pakhuse med uartikulerede Murflader, hvorigennem der er brudt fem store Portaabninger, slaaet ind i Muren uden Motivering, og med et Par løst paahængte Karnapper og Balkoner, der ligner saadanne, som anbringes af ærgerrige Murmestre paa Leiehuse ved Sortedamssø. De to Portaabninger ved Slotskirken og Mini-

sterialbygningen overgaar i Grimhed alt, hvad moderne københavnsk Byggeri kan opvise.

Og tænk paa den Farve, han vilde give sine Bygninger: en brunrød Overstrygning. Hvor vilde den ikke staa mod Ridebanens Fornemhed til den ene Side, til Slotskirkens graa Simpelhed og den smukke Ministerialbygnings dybrøde Mursten paa den anden.

Det programmæssige Projekt har tre Fløie, hvoraf den nordre er tilfaldet Rigsdagen, der er anbragt ganske som i den omtalte fri Plan. Kongefløiens Simpelhed ud mod Slotspladsen er rørende, og de velkendte Nyrop'ske Karnapper ophængte paa den flade Mur kan bevæge til Taarer. Nyrop synes at have holdt til Raade med sin Fantasi, til han kom til den Side, der vender mod Ridebanen. Her har han intet nægtet sig. Kongefløien har

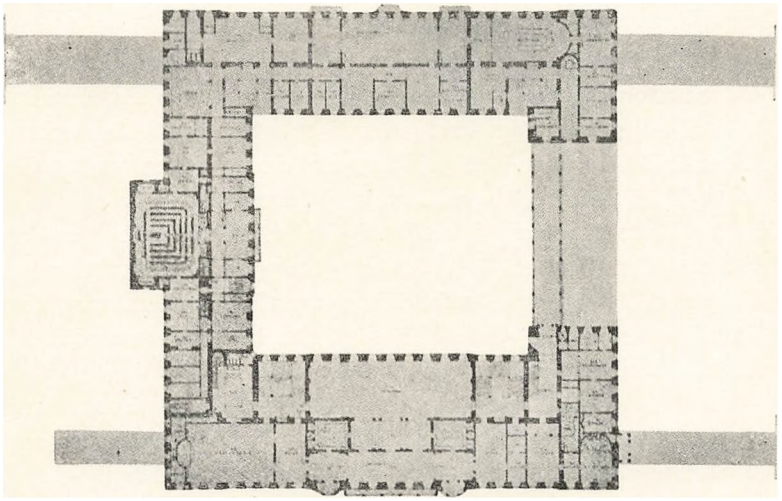

28. M. Nyrop: Uprogrammæssigt Projekt. Plan af 1ste Sal.

en Façade, der minder om det sidst afbrændte Kristiansborg Front. Ligeoverfor den er den gamle Kolonnade omtrent bevaret. Fløiene er udsmykkede i noget, der vist maa kaldes tysk smaafyrstelig Renaissancestil. Ud fra disse gaar igen et Par Smaavinger med usmykkede Murflader; de krones, Gud hjælpe mig! af hver sin Capri Pergola! Har Arkitekten tænkt sig, at Rigsdagens og Høiesterets Medlemmer i maaneklare Nætter skulde sidde der og pokulere og røre Luthens Strenge til kælne Sange, eller hvad er Meningen?

Skal det være Udsigtspunkter, fra hvilke man ret skal kunne overse hele Bygningskomplekset og se den uendelige Forskel mellem den gamle Deilighed og den ny Uformuenhed?

Omtrent saaledes kunde det tænkes, at fire Slægtled af en lunefuld, byggegal, pengeløs tysk Fyrstefamilie vilde bygge.

Den indre Plan gider jeg ikke omtale; den er ikke bedre end den ydre.

Og saadanne Projekter, om hvilke Kammerherre Meldahl bruger det forsigtige Ord, at de ere „lidet modne", hædredes med den høieste Præmie, 3000 Kr. + 3000 Kr. + Adgang til Deltagelse i 2den Konkurrence med Udsigt til, at Slottets Opførelse dog maaske tilsidst spilledes i Hænderne paa deres Forfatter.

Det var ingen Hemmelighed ude i Byen, at Nyrop havde meget svært ved at komme med blandt Præmietagerne. Der maatte arbeides meget og lirkes meget, og det Argument maatte benyttes mange Gange, at Bygmesteren af Københavns ny Raadhus kunde man ikke lade staa udenfor Præmietagerne, og, naar han først var der, maatte han være i første Række.

Raadhusets Bygmester bør et velstillet Samfund stille saaledes, at han er sikret et anstændigt Udkomme, til han lukker sine Øine. Hvis Raadhusets Opførelse har udsuget hans Kraft, da maa det store Værk være Hæder nok for hans Liv. Har det øget hans Kraft — ti den Stærkes Styrke øges ved de store Opgavers Gennemførelse — da bør Samfundet drage den Nytte af hans Kraft, det kan. Men i en offentlig Konkurrence om et stort Statsarbeide har han ikke privilegeret Forret for den yngste Elev fra Akademiet. Hvad han skal have, maa han tilkæmpe sig.

Kort før Dommen bekendtgjordes sagde Hr. Prof. Holm i en Samtale med Arkitekt Mørk-Hansen: Hvad skal man gøre ved dem, der har indsendt Projekter, der ligger udenfor Programmet? Dem kan man dog ikke godt give Præmier, vel? — M. H.: Nei, det kan man vistnok ikke. — Prof. H. H.: Nei, det kan man vist ikke. Men de har dog gjort et stort og uegennyttigt Arbeide, som de vidste ikke kunde præmieres. Synes De ikke, man burde se at skaffe en Bevilling, der vilde kunde belønne dem for dette Arbeide? M. H.: Det vilde maaske være en Udvei. —

Hvorpaa d'Hrr. Nyrop og Clemmensen fik „Præmier" for deres programstridige Udkast.

Saa var det da lykkedes at faa *Hr. Professor Hans Holms tre Elever, Assistenter og Konduktører belønnet hver med 6000 Kr.* og Udsigten for en af dem til at faa Slottet at bygge. Det var et udmærket Skaktræk at stille dem nøiagtig paa lige Linie. Ti derved blev der befæstet et tilsyneladende uoverstigeligt Svælg mellem dem og dem, der kom i anden Række, og som maatte nøies hver med 1500 Kr. og ingen Adgang til at deltage i 2den Konkurrence, som forbeholdtes Prof. Holms Elever og Venner. Desuden kunde de ikke faa deres Tegninger udleverede til eget Brug eller til at vise Publikum. De havde faaet Præmie, og Tegningerne var ikke længer deres, og Offentligheden var udelukket.

Den var ikke daarligt regnet ud.

Det ene af de med 1500 Kr. begravede Projekter var udarbeidet af Arkitekterne Brummer og Mørk-Hansen.

Om denne Plan udtaler den samlede Kommission:

Ad. Nr. 12. Planerne ere brugelige for Rigsdagen. Anbringelse af Salene i Façaden ud imod Ridebanen er original og tillader gode Lysforhold, hvorhos Hovedadgangenes og Trappernes Beliggenhed er god, derimod ere Lokalerne for Hoffet kun brugelige med væsentlige Ændringer. Høiesteret er tænkt anbragt i en særlig Bygning, hvis Beliggenhed ikke kan billiges. Façaderne ere talentfuldt behandlede, dog er Anbringelsen af de tvende lavere Loggiaer i Forbindelse med Slotsbygningen mindre heldig. Pladsen er ikke økonomisk udnyttet, hvorved Arbeidet vil blive uforholdsmæssig kostbart.

Naar man læser denne den samlede Kommissions Udtalelse, undrer man sig ikke over, at Rygtet i Byen sagde, at Projektet vilde være i Præmietagernes første Række.

Lad mig først udtale mig om de reiste Anker. Jeg forstaar mig ikke paa Hofholdningens Krav. Det krævede Antal Rum er der, og de har de forlangte Maal. En mindre Omlægning af Salene kunde vel nok ordnes; det vilde i hvert Fald være lettere end at flytte Façader. — Høiesteret har for alle spillet en underordnet Rolle, fordi Programmet ikke fordrede, at Høiesteret skulde anbringes i Slottet. — Den sidste Anke er en uløselig Gaade; maaske ligger det kun i en daarlig Omgang med det danske Sprog. Det lille „hvorved" staar saa løierligt. Det, at Pladsen ikke er økonomisk udnyttet — der er det forlangte Antal Værelser i Hovedetagen og de har de opgivne Maal — kan ikke gøre Slottets Opførelse uforholdsmæssig kostbar. Hvis Bygningen mulig bliver for kostbar, maa det ligge i, at der er, hvad der skal være, i smuk Orden, og at Stilen, der er benyttet, følger Traditionen med Hensyn til den mod Slotspladsen vendende Side, og de alt tilstedeværende Bygninger i den mod Ridebanen vendende Side. Skulde Omkostningerne vise sig for store, vilde Valget staa imellem, om Staten vilde ofre noget mere paa en praktisk og smuk Bygning, eller om Forfatterne kunde bevare det værdifulde i Planen og slaa noget af paa Rokokoens Fordringer. Forøvrigt viser deres Overslag, at de mener at kunne holde sig indenfor den bevilgede Sum. — Anken mod de smaa Loggiaer ved Hovedfaçadens Ende er berettiget. De kan imidlertid skæres væk med en Kniv, uden at Planen forandres det mindste; det viser deres Overflødighed. Portalen til Rigsdagsbygningen synes mig ikke ganske at svare til Façaden. — Den stærkeste Anke, jeg kunde fremføre, maatte gøres mod Taarnet. Det passer ikke rigtig til Kongefaçaden, fordi den Bygningsstil ikke fordrer Taarn. Kristian d. 6tes Slot havde imidlertid Taarn, og det var ikke for kønt. En By kan ikke faa for mange Taarne; dens Silhouet vinder i saa høi Grad derved. Og set fra Ridebanen maa Taarnet virke fortrinligt.

Nu til de gode Sider: De gamle Mure er benyttede; i Stedet for Kolonnaden er opført en Forbindelsesbygning, mellem de to Sidefløje, hvor-

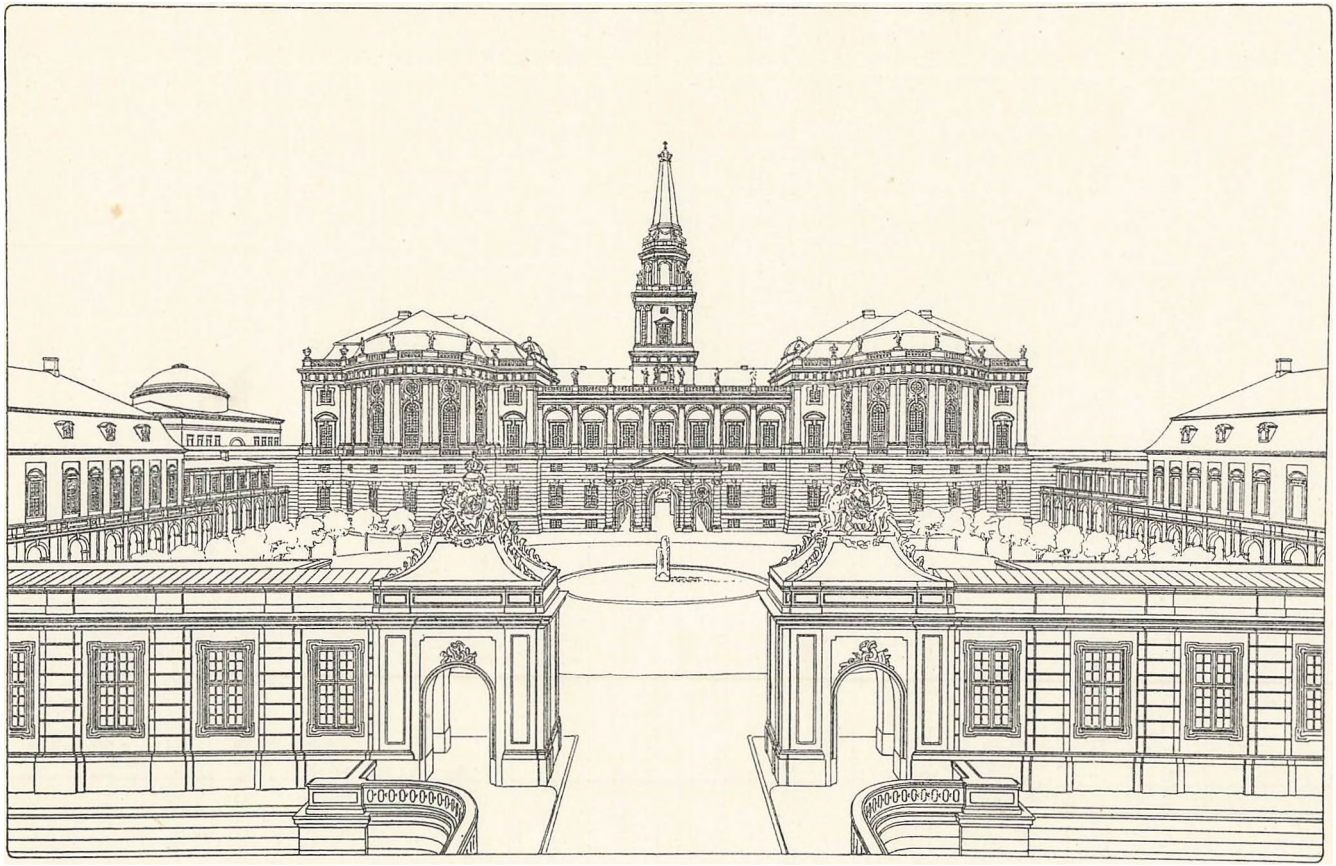

12. Brummer og Mørk-Hansen: Façade mod Ridebanen.

12. Brummer og Mørk-Hansen: Façade mod Slotspladsen.

ved der vindes megen Plads. Kongen faar den mod Slotspladsen vendende Hovedfløj med et Stykke af hver Sidefløj. Rigsdagen faar den ud mod Ridebanen vendende Hovedfløj med et Stykke af hver Sidefløj. De to Halvdele er skilte og dog forenede med to lavere Partier. Hans Majestæt Kongens Hovedfløj er den høieste, tilsyneladende bredeste og den værdigste. Det er tilsyneladende det Kristiansborg, som saa mangen af os har kendt, der er genopstanden, men unægtelig i en forædlet Skikkelse. Den maa virke behageligt paa alle dem, der erindrer det gamle Slot og savner dets tunge Façade.

Ud mod Ridebanen er det, at det helt ny er skabt. Der er Arkitekturen let og festlig Rokoko i Tilslutning til Ridebanens Bygningers, og Taarnet synes mig at staa fortræffeligt til al denne Lethed, vokser ligesom organisk ud af den og afslutter den.

De to Halvdele har forskellig Stil, og den gennemføres i alle Enkeltheder. Vanskeligheden maatte være at lade de to Halvdele mødes. Deres Tagformationer var saa helt forskellige. Derfor maatte Sidefløjene afbrydes, hvad der tillige bragte Lys ind i den ellers for skumle Gaard.

Her var altsaa virkelig opnaaet, at Kongen fik sit gode Hus og Rigsdagen sit lige saa gode Hus indenfor Kristiansborgs Bygningskompleks. Og dog saa hver Bygning var skilt tydelig ud for sig; saaledes imidlertid, at ved højtidelige Lejligheder Rigsdagen i samlet Procession uden at forlade Bygningen kunde begive sig fra dens Hus over i Kongens. Og se, hvor godt alt er betegnet. Midtpartiet af Kongens Hus er fremhævet ved Søilestillingen med Gavlfront; der bagved ligger Riddersalen. Rigsdagens to Afdelinger faar hver sin jævngode Plads, tydeligt mærket ved en apsislignende søilesmykket Udbygning. Og de to Sale forbindes, som det ønskedes, ved en bred og festlig Korridor, hvor der vil være god Plads til at strække Benene og til at samtale.

Her er ingen maskeret Arkitektur; hvad der angives udefra, det findes indenfor.

Hvis Planen af Beletagen blev forelagt en hvilkensomhelst upartisk Arkitekt Verden over, vilde han hurtigt udtale sin Anerkendelse af den. Arkitektur er nemlig ikke J. P. Jacobsensk Lyrik, hvor alle Uregelmæssigheder er tilladte, naar blot der frembringes Stemning. Arkitektur har til alle Tider været strengt bundet af Regler, og det gjaldt en Bygnings Indre som dens Ydre. En Ordning som den ligebenede Trekant, der dannes af Riddersalen og de to Rigsdagssale og midt mellem dem Fællessalen, er mønstergyldig. Og denne ordnede Regelmæssighed kan ikke siges købt paa Bekostning af Frihed og Elegance i Bygningens Ydre.

Der kunde reises den Indvending, at der var brugt Stilarter, som ikke var vor Tids, men to svundne Tiders. Forholdene har medført dette. At bygge et Kongeslot er i Virkeligheden ikke vor Tids Opgave. Det var en Opgave, der naturligt tilfaldt Enevældens Arkitekter og som de løste til Fuldkommenhed. Hvad Kongemagten har beholdt tilbage fra den Tid er

Ceremoniellet, og det maa fordre den Arkitektur til at udfolde sig i, som det skabte.

Det var en værdig Opgave, med moderne Midler at skabe en moderne

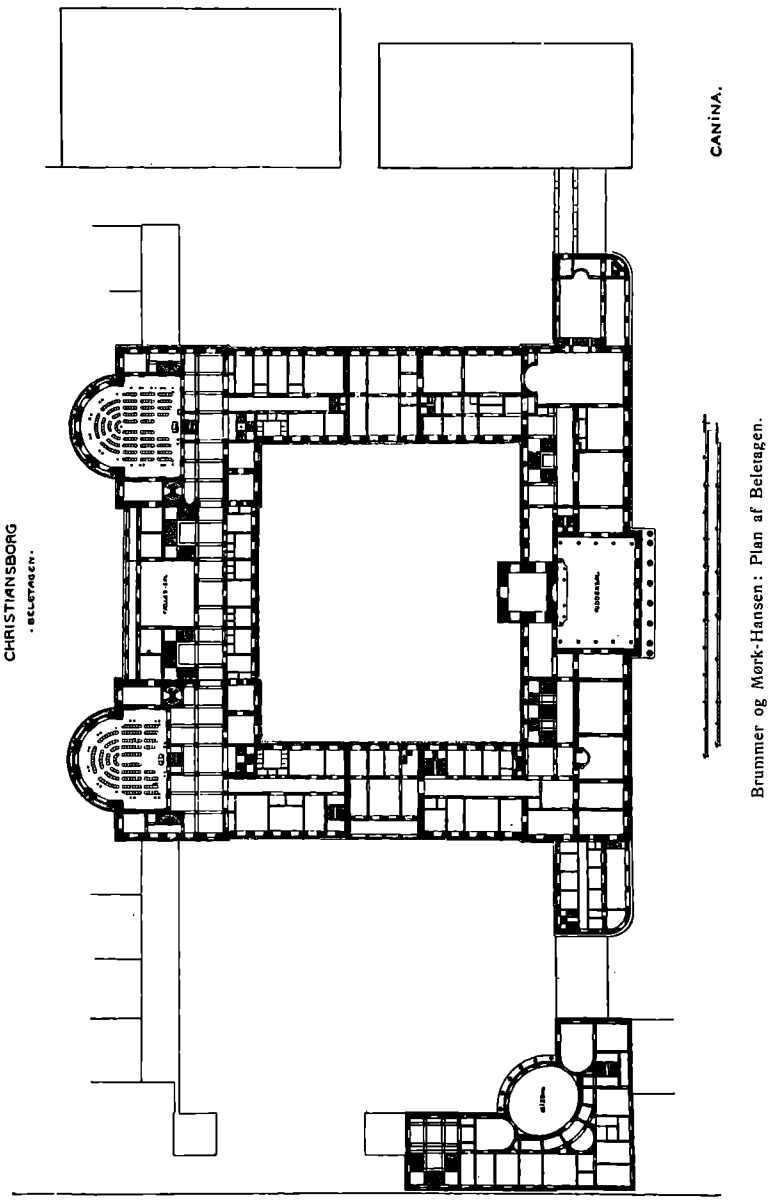

Brummer og Mørk-Hansen: Plan af Beletagen.

Parlamentsbygning. Men det, at vor skulde ligge ud mod Ridebanen og slutte sig harmonisk til Omgivelserne nødvendiggjorde Rokokoens Anvendelse.

Det var dette Projekt, som bragte den eneste Løsning af den af Pro-

grammet stillede Opgave, kongelige Festlokaler og Rigsdagsbygning rejst paa Kristiansborgs Ruiner, der uden Begrundelse skulde begraves. Det eneste, der havde virkelig givet Rigsdagen, hvad Rigsdagens var, der havde stillet den paa lige Linie med Kongemagten, men ligesom sænket dens Hoved en Kende lavere, det maatte Rigsdagen ikke faa at se. Den Del af Kommissionen, der vidste hvad den gjorde, trak den endelige Bedømmelse ud, til Rigsdagen var hjemsendt. Dernæst stolede den, der brød sig fejl om Programmet, paa, at Ministeren vilde overholde den Del af Programmet, der vedkom ham. Det var Hemmeligholdelsen. Arkitekt Brummer nødte Hs. Exc. Minister Høgsbro til at lade alle de indsendte Projekter offentlig udstille, og Hr. Kammerherre Meldahl bevægede ham til at offentliggøre Kommissionens Beretning i Statstidende. Alle de udelukkede ønskede Udstilling; de tre højst præmierede kviede sig. Uvillien motiveredes med, at saa kunde jo den ene Konkurrent lære af den anden. Som om Kunst bestod i noget andet end det, at se hvad andre har skabt, tilegne sig det, gøre det til sit og nyskabe det.

Offentligheden blev altsaa mod Forventning indladt, og den fældede som bekendt en noget anden Dom end Kommissionen. Men der var ingen, der virkelig paatog sig at veilede og oplyse den offentlige Mening — og de Udelukkede forblev udelukkede. Dommen syntes inappellabel.

Havde man vovet at være blot en Smule aaben og retfærdig, havde alle Præmietagere vel faaet Adgang til anden Konkurrence. Det var Kammerherre Meldahls Ønske. De fire andre Arkitekter i Udvalget holdt imidlertid bestemt paa, at kun deres tre begunstigede Venner skulde have Adgang. Saaledes blev det.

Ministeren handlede vist korrekt. Han bøiede sig for den af hans Forgænger indsatte Avtoritets Afgørelse. Han saa vel heller ikke klart, hvad der i Virkeligheden var sket.

Ordet

JUSTITSMORD

er blevet udtalt i Anledning af Kommissionens Afgørelse.

II.

Jeg har været nødsaget til at søge at tjene mit Brød i Udlandet, for at kunne skrive mine danske Bøger. Ved dem spinder jeg ikke Silke, til Trods for en treaarig Statsunderstøttelse paa 800 Kr.*).

Jeg tilbragte Efteraaret 1904 i London, Januar 1905 i Paris, hvorefter Reisen gik over Schweiz til Florens. Jeg trængte da til en Ferie, og var derfor paa Sicilien, da jeg i National-Tidende læste om Udfaldet af Konkurrencen, og derpaa tre Interviews med de tre heldige Præmietagere. Deraf interesserede mig særlig Martin Nyrops Udviklinger, der senere dog viste sig at staa i saa mærkelig Strid med hans Planer.

To Dage efter at have læst dette i Taormina, blev jeg i Girgenti syg af Influenza, men naaede dog at komme til Palermo, hvor jeg laa i længere Tid. Det samme gentog sig i Neapel og i Menaggio. Endelig naaede jeg Pinsedag syg hjem til Danmark.

---

*) Jeg ønsker ikke at optræde som Martyr, ei heller at stille mig i Selvglorifikationens bengalske Belysning. Jeg nødsages imidlertid til at fremkomme med følgende Bemærkninger til Publikum:

Jeg har skrevet en Række Bøger om Kunst, deriblandt to om Skribentens Kunst. Naar undtages en meget elskværdig Artikel af Georg Brandes — for hvilken jeg endnu er ham taknemlig — om min første Bog, er mine Bøger uden Undtagelse af de Kritikere herhjemme, som man skulde tro egnede sig til at dømme om dem, blevne udskældte og forhaanede. Det har været mig ret ligegyldigt. Jeg har ikke taget til Genmæle — paa Tryk. Jeg har nedskrevet forskellige Opgør med mine Kritikere, derved er det blevet. — Jeg har, med Undtagelse af en kort spøgefuld Reiseskitse og en mindre Artikel om min afdøde Fader — begge i Politiken — aldrig offentliggjort en Linie uden at sætte mit fulde Navn under. Jeg har fire Gange offentliggjort motiveret Kritik, rettet mod: 1) Joakim Skovgaards største Værk, Malerierne i Viborg Domkirke; 2) Georg Brandes største Bog, Wiliam Shakespeare; 3) Brygger, Dr. Carl Jacobsens „største" Gave, David; 4) Martin Nyrops største Værk, Raadhusets Façade. Hver Gang — undtagen Nr. 2 — er jeg blevet overdænget med en Bunke Snavs, men ikke mødt med Argumenter. — Det vil maaske bemærkes, at det er Storvildt, jeg har jaget, Folk hvis materielle Velfærd det var saa vel ude af min Magt som ude af min Hensigt at skade; enhver, der træder frem for Offentligheden, maa finde sig i Kritik. — Jeg har aldrig været knyttet til noget Blad som Anmelder i nogen Form, skønt jeg har haft Tilbud, med Løfte om saadan Betaling, at det betød noget for mig paa en Tid, hvor jeg ikke vidste, hvorfra jeg skulde faa Pengene til at leve for. Jeg har ikke villet, fordi jeg ikke har villet lægge nogen Sten i Veien for nogen kæmpende Kunstner eller Forfatter. Jeg ved selv, hvor trang Veien er at gaa. Jeg har aldrig hørt til nogen Klike, hvorved jeg skulde nødes til at rose eller dadle, for saa til Gengæld at faa dens Støtte. Jeg har aldrig rørt en Finger for at søge nogens Støtte; saa det blev blandt Skrivende den almindelige Mening, at paa mig var der frit Slag. Jeg har levet et meget tilbagetrukket Liv, tvunget dertil af mit Helbred, mine Tilbøieligheder og mine Pengeforhold. Det gjaldt altid om at svare hver sit. Jeg har aldrig ønsket eller modtaget privat Støtte i nogen Form. Jeg har aldrig skelet til nogen af Siderne, om jeg behagede eller ikke behagede. Jeg har to Gange i mit Liv udtalt mig rosende om kæmpende Kunstneres Arbejder, fordi jeg begge Gange mente Rosen.

Jeg har nedskrevet disse Bemærkninger, fordi mange i Publikum igennem det Snavs der er blevet kastet paa mig, har faaet det Indtryk, at jeg var nærmest en ondskabsfuld Kværulant, hvis Ord var uden Betydning.

Det første, jeg spurgte efter, var Projekterne til Kristiansborg. Jeg laa med Hæfterne af „Arkitekten", hvori de stod, udbredte paa min Seng, og undredes saare, ja forfærdedes. Hvorledes var det muligt, at Arkitekter kunde fælde en saadan Dom over Kollegers Arbeider og faa andre til at gaa med paa den? Der var jo dog kun fremkommen een Løsning af Opgaven, og den var tilmed efter min Mening den smukkeste at se til som Tegning. Hvad var det for en Uretfærdighed, der var sket? Ti en blot Feiltagelse kunde ikke foreligge, eller jeg maatte være ganske uden Evne til at bedømme Arkitektur. Da jeg senere, ved at tale med Folk, fik at vide, at der havde været Udstilling, og at Publikums Dom i alt Fald var gaaet Kommissionen imod, og Pressens ligesaa, begyndte jeg atter at fatte Tillid til min egen Dømmekraft. Ved — paa et senere Stadium — at læse den i Statstidende offentliggjorte Beretning, fik jeg det Indtryk, at Kommissionen i Virkeligheden delte Publikums Mening; i hvert Fald kunde den overfor de Nyropske Projekter kun anføre en eneste Grund til Anbefaling: deres eventuelle Prisbillighed. (Naar de ellers er uantagelige, er det jo ganske ligegyldigt, hvad deres Udførelse vilde koste.) Men ved senere at granske det af Kommissionen udstedte Program blev det mig klart, hvordan alt var tilrettelagt for den Dom, der blev fældet.

Jeg forbandt mig med Brummer og Mørk-Hansen, hvem jeg kendte, fordi jeg fandt, her var en Uretfærdighed, der burde afværges. De søgte ikke mig, jeg tilbød dem min Støtte, hvad den end kunde være værd. De var harmfulde, ikke over den anden Præmie, men over Udelukkelsen. Ti for dem, som for alle, overfor hvem jeg berørte Sagen, saa det ud, som om Udelukkelsen fra at være med i anden Omgang ikke var til at komme udenom. Der var slaaet Bom.

Saa var der ikke andet for at gøre end at beslutte at udstille paa egen Haand, og se, om der kom noget ud af det. Igennem et Slags Interview i Justitsministerens Blad i September lod Trafikminister Høgsbro Offentligheden vide, at de Begunstigedes udarbeidede Projekter skulde indleveres til Rigsdagen den niende Oktober, og at Afgørelsen saa vilde træffes i Løbet af nogle Dage. Vi maatte altsaa ogsaa være færdige til den Dag. Men vi var jo *udelukkede* fra at indsende vore Projekter til Rigsdagen. Der havde de intet at gøre, vilde sikkert ikke blive aabnede. Ti vi vilde blot blive betragtede som paatrængende Gæster, hvem man med Ret viste Døren. Vi, der ønsker Offentlighed, nødsages derfor til at udstille offentligt, og Tegningerne vil fra den niende Oktober være ophængte i d'Hrr. Winkel & Magnussens Lokaler, Høibroplads 7, tilgængelige for alle.

Da vi ikke tør komme til Rigsdagen, anmoder vi ærbødigst Rigsdagens Medlemmer om at komme til os og give os Foretræde og Leilighed til at føre vor Sag for den Ret, som vi anser for den høieste i Landet.

Jeg siger nu vi, ti:

Da jeg saaledes laa med de forskellige Projekter spredt ud for mig og

harmedes over, at det, jeg fandt ikke alene smukkest, hvad det rent ydre angik, men ogsaa det *eneste, der havde løst den stillede Opgave,* Repræsentationslokaler og Rigsdagsbygning paa Slotsruinens Grund, var bleven kvalt i Dølgsmaal, reiste sig det Spørgsmaal hos mig:

Er Problemet løst?

Det slog mig, at hvad der gav Projektet dets Værdi, at Folkets Repræsentanter var tilsyneladende jævnstillede med Statens Repræsentant, dog blev en Mangel ved Forslaget. Ti Rigsdagen blev klemt inde mellem de kongelige Stalde og Vognremiser — og de kongelige Festlokaler. Denne store Mangel delte Forslaget jo forøvrigt med det Clemmensenske programmæssige. Men denne Anbringelse af Rigsdagen maatte siges at være under dennes Værdighed.

Dette betød for mig, at de, der havde prøvet at løse Opgaven og kæmpet med dens Vanskeligheder — de, der ganske mir nichts, dir nichts var gaaet udenom Opgaven, kunde slet ikke komme i Betragtning, men havde rigtignok faaet Præmierne — *havde bevist, at Opgaven var uløselig, som den var stillet.*

Kristiansborg som Kongeslot, bygget for Stormægtige Enevoldskonger og Arveherrer, var i sit hele Anlæg et Mønsterslot. Der var alt, hvad Stormægtige Arvekonger behøvede, svarende til Landets Størrelse, med Norge og Hertugdømmerne. Der var Hofteater og Ridehus, og der var selvfølgelig pragtfulde og rummelige Stalde og Vognremiser, og desuden, tror jeg, en hel Del Boliger for Vrimlen af Hofbetjente. Saa blev der overladt Rigsdagen nogle Lokaler til Brug. Hvornaar Høiesteret fik andre Lokaler der, ved jeg ikke, og jeg skriver under saadanne Forhold, at jeg ikke har Leilighed til at undersøge det. Dermed var allerede Ligevægten forrykket. Vor nuværende Konge har aldrig boet paa Slottet, og vi har egentlig noget svært ved at tænke os Kongen over det lille Danmark, berøvet Norge og Hertugdømmerne, bebo det store Bygningskompleks. Lande maa, som Mennesker, sætte Tæring efter Næring, eller det gaar galt. Loven forudsætter jo ogsaa, at Kongen ikke bor der, men kun begiver sig dertil, naar han skal repræsentere. Men dermed ophører Ridebanebygningerne at fungere som før. Det allermeste af dem er vistnok ganske overflødigt. Dette gælder særligt om de to skønne Pavilloner, hvor nu Hofteatret og Ridehuset er. Det første har ikke været benyttet i mange Aar, det sidste benyttes efter Sigende ikke mere af H. M. Kongen, men af endel velhavende Privatfolk, for hvem Staten næppe kan være forpligtet til at holde et saa elegant Forlystelseslokale. Tidligere kunde København ved enkelte Leiligheder have Brug for et saa stort Lokale. Nu har Byen Raadhushallen, som vel maa kunne erstatte det, og hvor Byen selv er Herre. Tilbage bliver da, saa vidt jeg kan se, de kongelige Stalde og Vognremiser. Jeg har ingen Forstand derpaa, men antager, at de er betydelig større end de nuværende Forhold kræver, og maaske dog i mange Henseender lader adskilligt tilbage at ønske. De maatte vel uden større Vanskelighed kunne flyttes til et Sted, der laa nærmere ved de kongelige

Boliger; deres skønne Udstyr burde og kunde vel overføres til de ny Lokaliteter.

Nu opstod den Tanke hos mig, at hvis vi i disse smukke Bygninger, i Stedet for Heste og Vogne og Staldkarle og Kuske og maaske nogle Hoffunktionærer, anbragte et Par af Landets høieste Institutioner, for hvilke de vil passe, og som ved et Skæbnens Træf er husvilde, vilde Landet være vel tjent dermed.

Talen er om *Høiesteret* og *Udenrigsministeriet.*

Loven af 15. Nov. 1903 nævner ikke Høiesteret. Det er Programmet af 23. April 1904, der indfører Høiesteret, dog ikke saaledes, at de konkurrerende Arkitekter skulde tvinges til at skaffe Plads indenfor Kristiansborg; de havde Valget mellem dette og at give Anvisning paa en passende Plads til Opførelse af en Bygning for Høiesteret. Om den anviste Plads ansaas for heldig eller ei, kunde efter almindelig menneskelig Logik ikke have nogensomhelst Indflydelse paa Dommernes Stilling til Planerne til Kristiansborg. De, der havde affattet Programmet, havde blot, i dette som i andet, overskredet deres Kompetence.

De fleste Konkurrenter havde medtaget Høiesteret. De havde puttet den ind i en eller anden Krog i Slottet, hvor de mente at have nogen Plads tilovers. Det Spørgsmaal, der maa stilles i al god Arkitektur: Hvorfor er den Institution lagt der, og hvorledes er dens Plads betegnet? havde de ladet ubesvarede. De var aabenbart gaaet ud fra, at de Forhold, der eksisterede ved Branden, kunde man genindføre, saa var alt godt. Det lader sig ikke gøre. Danmark er et andet i 1905 end i 1884, og Arkitekturen maa forme sig derefter.

Det har til alle Tider været god Arkitekturs Opgave og Evne, ikke at sakke bag ud efter Tidens Tanker, men at slutte Trop med dem, gøre sig til deres Tjener, bære dem og omslutte dem. I den sidste Tid synes dette at være skrevet i Glemmebogen i Danmark.

Et monarkisk Land maa stille sin Konge saaledes, at det kan ses, han har en ophøiet Stilling for sig. Det faar sit Udtryk ved, at der overlades ham Slotte, afpassede efter Landets Formue og Tarv, til Bolig og Repræsentation.

Et konstitutionelt Land maa stille sin Folkerepræsentation saaledes, at det kan ses, den har en ophøiet Stilling for sig. Det faar sit Udtryk ved, at Landet bygger den et værdigt Hus, hvor den kan føle sig som Herre.

Et Kulturland maa som Tredie Faktor have en Institution, hvis Opgave det er at øve Ret og beskytte den Enkelte mod Uret og Vold fra Enkeltes eller Samfundets Side. Denne Institution samles i og repræsenteres af Høiesteret. Dens Uafhængighed er betrygget ved Grundloven. Rent udvortes maa et Kulturland stille sin Høiesteret saaledes, at det kan ses, den har en ophøiet Stilling for sig. Det faar sit Udtryk ved, at Landet bygger den et værdigt Hus, hvor den kan føle sig som Herre. Det er

ganske uværdigt for et Lands høieste Domstol at bo tilleie i nogle Værelser i et privat Palæ eller gratis i nogle overflødige Værelser i et kongeligt Slot.

Udenrigsministeriet har været saa temlig husvild, siden det maatte fraflytte Palæet paa Amalienborg. Der var vist noget ret symbolsk i, at det laa her, saa Udlandets Gesandter kunde føle det som en Afdeling af Kongemagten. Dets nuværende Bolig har vist altid været anset som foreløbig. Det forekom mig, at ligesom Konge, Rigsdag og Høiesteret var Landets Repræsentanter indadtil, saaledes maatte Udenrigsministeriet ses paa som dets Repræsentant udadtil. Intet kunde forekomme mig mere passende, end om der kunde gives det en Plads, der paa en værdig Maade betegnede dets Stilling.

Naar derfor Kongen fik den forreste Hælvt af Slottet, Rigsdagen den anden, Høiesteret den ene Pavillon, Udenrigsministeriet den lige over for liggende, var der skabt et Regeringskompleks, saa fint, saa afrundet, saa fuldstændigt, at en Arkitekt, om han fik til Opgave at skabe et saadant helt fra nyt af og med ubegrænsede Midler, næppe kunde gøre det bedre. Og bedre Plan findes ikke i Evropa.

Og saa faar vi den vist for en ret billig Penge. Jeg ved ikke, hvad det Brummer-Mørk-Hansenske første Projekt vilde koste. Paa sligt har jeg slet ingen Forstand. Men sæt, at det kostede en Million Kroner mere end foreslaaet i Loven, eller endog en Million Kroner mere end de konkurrerende Projekter vilde koste, var det saa ikke det smukkeste, var det saa ikke det, der kom Opgavens Løsning nærmest? Men naar det drog Ridebanebygningerne ind under sig, vilde Slottets Sidefløje for det første kunne afgive noget mere Plads til de kongelige Festlokaler, da Rigsdagen vilde kunne faa Erstatning i de til den stødende Dele af Ridebanebygningerne — de Sving, Arkitekt Clemmensen saa uskaansomt rev ned. Og Staten vilde faa to Bygninger, som den dog maa have, for en billig Pris, og disse Bygninger vilde tjene et værdigere Formaal end det, de nu tjener. Derved vilde den mulige Merudgift dog maaske blive en Mindreudgift.

Hvis Hs. Maj. Kongen skulde modsætte sig Afgivelsen af disse Bygninger, saa de kom til at tjene de højeste Statsinstitutioner, hvortil han utvivlsomt er berettiget, kan deres Omdannelse godt udskydes en Aarrække. Ved Tronskifte raader Regering og Rigsdag over dem.

Hvad skulde der stilles paa den store Ridebane? Ti et Smykke skulde den vel have.

Frihedsstøtten siges at være dømt til Flytning fra den Plads, hvor den har staaet, fra den blev rejst. Den staar skønt. Slægt efter Slægt har gaaet den forbi, og den har umærkeligt virket godt paa Danske. Ti den staar som Minde om, hvad Danmark var, og hele det stærke Liv om den viser os, hvad Danmark er. Den selv er Del af Hovedstadens Liv. Og det er som at skære et Stykke af det Liv bort at fjerne den. Men Udviklingen har sine Krav. Fortiden maa vige for Fremtiden. Og den Jernbanetunnel, der skal føres hen under Vesterbro, nødvendiggjør dens Flytning.

Hvor skal den saa hen fra det historiske Sted, hvorpaa den staar, Udmundingen af Roskilde Landevej, Landets Hovedvej, i Kongens København? Den kan ikke stilles hen i Aborreparken, hverken oppe eller nede. Saa hellere straks lade den komme paa Museum.

Det forekommer mig, at skal den flyttes, kunde den ikke faa nogen bedre Plads end paa den store Plads foran Rigsdagsbygningen, i det her foreslaaede nyopstandne Kristiansborg. Dens Arkitektur vilde staa godt til den den omgivende Arkitektur, og den vilde virke symbolsk. Kong Frederik VII skulde ride, hvor han nu rider og minde Landets Konge, naar denne fra Riddersalen traadte ud paa Balkonen for at staa overfor sit Folk. Frihedsstøtten skulde minde Folkets Mænd, hver Gang de saa ud ad Vinduerne i deres smukke Hus. —

Dette udviklede jeg i Sommerskumringen for de to Arkitekter, og jeg var ikke kommet langt, før de tog Forslaget op og gjorde det til deres.

Vi blev Samarbeidere. De skulde udføre Planer og Tegninger og have dem færdige til den Tid, de tre Begunstigede skulde aflevere deres. Deres Stilling var jo ikke fuldt saa behagelig. De havde ikke 6000 Kr. at tære paa, men 1500 Kr. til Deling. De havde ikke som de andre faaet deres Tegninger udleverede, hvilket er en betydelig Hjælp til Udarbeidelsen af ny; deres Tegninger laa i Ministeriets Arkiv, og de kunde ikke faa dem eller nogensomhelst officiel Oplysning af nogen Art, da de derved vilde vække Mistanke om deres Forehavende, og ingen kunde vide, hvad Sten der saa vilde blive lagt iveien. De kunde ikke som de andre vise noget privat Arbeide fra sig, dels af samme Grund, dels fordi de skulde leve. —

Jeg maatte, saa snart jeg blev nogenledes rask, vende tilbage til London, for der at bygge paa den Stilling, som vel i Fremtiden skal skaffe mig Brødet. Men jeg lovede, henimod Tiden for Tegningernes Fuldendelse, at komme tilbage for at tage min Del af Arbeidet. Det bestod i, overfor Publikum at forklare Grundene, hvorfor vi nødsagedes til at fremtræde saaledes helt uden officielt Stempel, tillige forklare de fire her behandlede Projekter, og tilslut at motivere de ny Planer.

Først i London læste jeg Kommissionens Program og dens i Statstidende saa uformodet aftrykte Beretning. Jeg undredes saare og begyndte saa smaat at forstaa.

Paa det Grundlag begyndte jeg her hjemme paa denne Afhandling. Jeg var naaet til S. 25. Da kom Mandagen 21. September, og med den Politikens sidste Arkitekt-Artikel, der tilfældigvis handlede om Hr. Thorvald Jørgensen, og berettede, at denne var Elev af og Assistent hos Hr. Prof. Hans Holm. Hr. Martin Nyrops Forhold til Prof. Hans Holm og dennes ubegrænsede Beundring for sin tidligere Elev og Assistent var mig ikke ubekendt. Jeg begyndte at ane en Sammenhæng. Jeg forhørte mig — ikke hos mine to Medarbeidere, før jeg havde besluttet, hvad jeg vilde gøre — og erfarede, at Hr. Arkitekt Clemmensens Forhold til Hr. Prof. Hans Holm var om muligt endnu intimere end de to andre Herrers. Jeg besluttede, at

dette, som jeg saa i den ellevte Time og maaske tillægger en for stor Vægt, burde fremlægges for Offentligheden. Saa kan den dømme.

Jeg har givet ovenstaaende Forestilling for at vise, at jeg har ene det fulde Ansvar for hvad der staar i denne lille Afhandling.

Jeg kender ikke Hr. Prof. Holm, ei heller nogen af de tre andre Herrer. Jeg har, mig bevidst, aldrig set nogen af dem, og ingen af dem har, mig bevidst, nogensinde skadet mig.

Jeg har paa Grund af et Uheld — en forstuvet Fod — ikke set de ny Tegninger, ikke en Gang nogen Skitse til dem. Jeg kan ikke naa op til den fjerde Sal, hvor de udarbeides, og deres Størrelse, udspændt paa Tegnebrædter som de er, forhindrer, at de bringes til mig. Ikke engang det Snit og den Plan, der følger med dette Hæfte, vil komme mig for Øie, før Bogen er færdigtrykt. Fotografierne dertil kan ikke fremstilles før i sidste Øieblik. Jeg faar dem ikke at se, før Publikum har set dem. Jeg haaber og stoler paa, at de to dygtige Tegnere vil levere noget smukt. Men det bliver deres Sag.

Min Interesse er en dobbelt. Jeg ønsker, at i et Land som vort, Offentlighedens elektriske Lyskaster skal sende sine klare Straaler ind, hvor der var nogle, der helst vilde have Mørke. Offentlighed og Lys er det eneste, der gavner en Sag. Dernæst er det mit Ønske, at bidrage mit til, at den store Bygning, der skal reises, bliver saa god og saa smuk, som Landet overhovedet kan frembringe den. Jeg vil ikke gøre mig til Talsmand for de Tegninger, jeg ikke har set — og som jeg efter Overveielse har besluttet ikke at ville se. Har jeg kunnet lade mig transportere fra London til Skodsborg Sanatorium, kunde jeg vel ogsaa have ladet mig transportere op paa en fjerde Sal i København.

Det er jo meget muligt, at Offentligheden — ti nu maa den vel indlades — ikke vil finde noget af de fire Projekter værdigt til Opførelse. Saa maa Sagen gaa om. Det er iforveien ganske utænkeligt, at en videre Udarbeidelse af noget af de tre begunstigede skulde føre til en Plan, der var værdig til at blive til Sten.

Den afholdte Kristiansborg-Konkurrence var en Farce. Den var en international Konkurrence, skønt det ikke stod udtrykkeligt i Programmet. Man gav mødte Udlændinge Adgang. Men det uhørte var, at det dog skulde vedblive at være en lille Familiefest, hvor kun danske, der kendte de indenlandske Deltagere, sad til Doms. Hvorfor saa ikke hellere lade dem sætte deres Navne paa Tegningerne? Saa kunde der ikke ske Feiltagelser. Til en international Konkurrence maa der indkaldes fremmede Dommere. Havde der været det, vilde det imidlertid have været ganske umuligt at opføre den Komedie, der blev opført. Man havde ikke vovet det.

Skulde der nu blive en ny Væddestrid*), vilde det saa ikke være heldigt at lade Udlandet dømme? Ti det vil efter dette være vanskeligt at

*) Helst en kun dansk. Vi har tilstrækkelige Kræfter til at kunne udføre det Arbeide, en dansk Bygning kræver.

sammensætte en Dommerkomité, der kan se paa de indkomne Planer med uhildede Blikke. Overfor fremmede Dommere vilde det intet skade, om Navnene stod paa Tegningerne, som det overfor indenlandske intet gavner, at de ikke er der. Men vi maa selvfølgelig intet have at gøre med Udvælgelsen af saadanne Dommere. Regeringen kunde henvende sig til Europas anseteste Akademier og bede dem — i Betragtning af den store Opgave — hver udpege en Mand til at fungere som Dommer. En Dom, imod hvilken det vilde være ganske umuligt at nedlægge Protest, maatte blive Resultatet. Det er en saadan Vei, man er gaaet i Haag.

Rigsdagen har Afgørelsen. Den tilkommer det ifølge Lov 15. Nov. 1903 at tage Bestemmelse.

Saa lang Tid, jeg kan huske tilbage, har jeg hørt, at Rigsdagen var karrig og uvillig overfor Kunst og Videnskab. Saa lang Tid, jeg har kunnet dømme, har jeg set, at naar en Sag blev bragt frem paa rette Maade, har Rigsdagen været villig til at støtte Kunst og Videnskab.

Rigsdagen indtager den Plads, Konge, Adel og Geistlighed, og senere Enevoldskongerne indtog. Den løser og binder Baandene for Pengeposen. Men den har saa ogsaa Ansvaret overfor Historien.

Det har lidet at sige, om en Orden kommer til at hænge paa det forkerte Bryst, eller om et Embede gives til den forkerte Mand. Han forsvinder dog snart, og før den Tid har Borgerne, om der er noget ved dem, taget Styret fra ham. Heller ikke betyder det meget, om der vedtages en reaktionær Lov; ti kun de Love kommer dog til at virke i Samfundet, som dette billiger og kan bruge. Alt menneskeligt Værk svinder. Men der er en Ting, der ikke svinder. Det er Kunstens store Værker.

Alle Styrende, der har evnet at styre, har til alle Tider vidst, at deres egne Gerninger var som Røg paa Havet. De har allieret sig med Kunsten. Den bar deres Navn ned gennem Tiderne. Den meldte Aarhundreder, ja Aartusinder efter, hvem de var og hvad de var og hvad deres Land var. Orientalske Storkonger og tyske Hansestæder, græsk Republik og romersk Kirke, Ludvig XIV og C. F. Tietgen vidste, at naar de betroede deres Navn til den dygtige Bygmester, var det i de sikreste Hænder. Alle vidste de ogsaa, at en Maaned eller et Aar spillede ingen Rolle. At Bygningskunsten var den Kunst, der ikke forhastede sig.

Danmark indtager en hæderfuld Plads blandt Staterne. Hvad Høyen sagde til Franskmanden, at vi havde ingen dansk Bygningskunst, er ikke sandt. Vi har vor skønne danske Landsbykirke; vore Domkirker tilhører Tiden, hvori de blev byggede. Vi har en Perlerad af skønne Herregaarde, og vi har Kronborg og Frederiksborg, to Slotte, som ikke overgaas af noget i Skønhed, og kendes de ikke paa anden Vis, bringer de paa Rulle-

gardiner en Anelse om Skønhed ind i tusind tarvelige danske Hjem. Fra vor tidligste Barndom har vi lært at se op til Kristian IV som vor store Bygmester, og hans Bygninger skaffer ham Tilgivelse for hans slette Politik og hans slette Liv.

København er til Trods for Brande og Bombardement ikke fattig paa Arkitektur, Byen og Landet kan være stolte af, skønt det sidste Kvartaarhundred har gjort mere end man skulde tro, der stod i menneskelig Magt, for at ødelægge vor By. Man har opført saadanne Uhyrligheder som Glyptoteket og Kunstmuseet til at rumme Nationens Skatte, og man har lagt Voldshaand paa en Juvel som Schimmelmanns Palæ. Vor enestaaende skønne Perle af en Bygning, Børsen, har et Pengepalads faaet Lov at tage Lys og Luft fra. Og man kunde blive ved. Det nuværende Ministerium har til Trods for Protester givet Tilladelse til at en Fiskehal, tror jeg, tager Synet fra det kgl. Bibliotheks ny Bygning.

Dog, det er ikke altsammen Skygge. Vor store Købmand, der nu med sin Statue skal ødelægge Børsens Rampe, som hans Efterfølgere har ladet hans Bank tage Synet fra Børsen, hvis Skønhed han vidste at paaskønne, hængte Marmorkirkens Kuppel i Luften over Byen. Og det kgl. Videnskabernes Selskab har bygget sig et fint stilfærdigt Hjem, et lidet Hus, men af klassisk Renhed.

De Bygninger, en Tid efterlader sig, er det Maal, hvormed Eftertiden maaler den, den Vægt, hvorpaa den veier den. Bedre intet at have bygget end at være til Haan for dem, der kommer efter en.

Det er dette, jeg beder Rigsdagen betænke, nu, den har Afgørelsen i sin Haand. Maaneder, selv Aar af Opsættelse betyder intet i Sammenligning med det, om Efterslægten skal skamme sig over vor Tids Gerninger. Om Kronborg brændte, var det sørgeligt. En forsmædelig Nationalulykke vilde det være, om en daarlig Bygning blev opført paa dets Grund.

Kristiansborg er Landets Slot, i en Grad som ingen anden Bygning.

Dette beder jeg Rigsdagen betænke.

Skodsborg Sanatorium, 4. Oktober 1905.

Theodor Bierfreund.